

T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**SUÇA SÜRÜKLENMİŞ ÇOCUKLARDA ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK
DÜZEYİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER VE ALGILANAN ANNE BABA
TUTUMLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CAFER FIRAT

061106204

İstanbul, Nisan 2009

T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**SUÇA SÜRÜKLENMİŞ ÇOCUKLARDA ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK
DÜZEYİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER VE ALGILANAN ANNE BABA
TUTUMLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CAFER FIRAT

061106204

Danışman Öğretim Üyesi:

Yar. Doç. Dr. BAYHAN ÜGE

İstanbul, Nisan 2009

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET.....	IX
SUMMARY.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIV
TABLO LİSTESİ.....	XV

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
1.1 Çocuk Suçluluğu Kavramı ve Çocuk Suçluluğunun Nedenleri.....	5
1.1.1 Bireysel Nedenler.....	6
1.1.2. Çevresel Nedenler.....	8
1.2. Öğrenilmiş Çaresizliğe İlişkin Kuramsal Görüşler.....	12
1.3. Gözden Geçirilmiş Çaresizlik Modeli.....	16
1.4. Problem.....	21
2. Hipotezler.....	23
3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	24
4. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	25
5. Varsayımlar.....	26
6.Tanımlar.....	26

BÖLÜM II

YÖNTEM.....	27
2.1. Araştırmanın Modeli.....	27

2.2. Evren ve Örneklem.....	27
2.3. Veri Toplama Araçları.....	28
2.3.1. Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği.....	28
2.3.1.1. Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeğinin Geçerliği.....	29
2.3.1.2. Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeğinin Güvenirliği.....	30
2.3.1.3 Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeğinin Puanlanması.....	30
2.3.2. Anne Baba Tutum Ölçeği.....	31
2.3.2.1. Anne Baba Tutum Ölçeği'nin Geçerliği.....	31
2.3.2.2. Anne Baba Tutum Ölçeği'nin Güvenirliği.....	32
2.3.3. Kişisel Bilgi Formu.....	32
2.3.4. Veri Çözümleme Yöntemleri.....	32

BÖLÜM III

BULGULAR.....	34
1.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ile Yaşları Arasındaki İlişki.....	34
2.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ile Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki.....	36
3.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile İşledikleri Suçun Niteliği Arasındaki İlişki.....	39
4.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Çocuğun Kriminolojik Geçmişi Arasındaki İlişki.....	41
5.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Anne ve Babalarının Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki.....	43
6.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Ailenin Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki.....	48
7.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Anne ve Baba Tutumları Arasındaki İlişki.....	51

BÖLÜM IV

DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA.....	58
1.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ile Yaşları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	58
2.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ile Öğrenim Durumları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu...	61
3.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile İşledikleri Suçun Niteliği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	61
4.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Çocuğun Kriminolojik Geçmişi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	62
5.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Anne ve Babalarının Öğrenim Durumları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	63
5.1. Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Annenin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	63
5.2. Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Babanın Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	64
6.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Ailenin Gelir Seviyesi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	64
7.0. Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Anne ve Baba Tutumları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	66

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	68
5.1. Sonuç.....	68
5.2. Öneriler.....	70
5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	70
5.2.2. Araştırmaya Yönelik Öneriler.....	71
KAYNAKLAR.....	72
EKLER.....	78
EK1.....	78
EK2.....	88
EK3.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	99

ÖZET

Bu araştırmada, Kartal Ceza Adliyesi ocuk Mahkemelerinde herhangi bir suç isnadı ile yargılanmakta olan 12-18 yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanları farklı değişkenler ve algılanan anne-baba tutumları bakımından incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini, 15.01.2008 ile 30.06.2008 tarihleri arasında Kartal Ceza Adliyesi ocuk Mahkemelerinde, herhangi bir suç isnadı ile yargı karşısına çıkarılan olan 12-18 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, Kartal Ceza Adliyesi'ndeki 1.ocuk Mahkemesi , 2. ocuk Mahkemesi ve ocuk Ağır Ceza Mahkemesi olmak üzere 3 farklı mahkemede herhangi suç isnadı ile yargılanmakta olan 12-18 yaş arası suça sürüklenmiş çocuklar arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 104 ocuk oluşturmaktadır.

Araştırmada, araştırmanın bağımsız değişkeni olan öğrenilmiş çaresizlik seviyesini ölçmek için Aydın (1987) tarafından geliştirilmiş olan “Öğrenilmiş aresizlik Ölçeği” (ÖÖ), Kuzgun ve Eldeleklioğlu (1993) tarafından geliştirilen “Anne Baba Tutum Ölçeği” (ABTÖ) ve hipotezlerde ele alınan bağımsız değişkenlere ait bilgileri elde edebilmek için araştırmacı tarafından geliştirilen bir ‘Kişisel Bilgi Toplama Formu’ kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir:

1. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin yaşa bağlı olarak değiştiği görölmüştür. Elde edilen sonuca göre, 12–15 yaş grubundaki çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanları 15–18 yaş grubundakilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.
2. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin öğrenim durumlarına bağlı olarak değiştiği görölmüştür. Elde edilen sonuca göre, okuryazar olmayan ve ilkokul terk/mezun çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanları, ortaokul terk/mezun ve lise terk/mezun çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.
3. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin işlenen suçun niteliğine bağlı olarak değişmediği görölmüştür.

4. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin çocukların kriminolojik geçmişlerine bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Elde edilen sonuca göre, kriminolojik geçmişe sahip çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanları, kriminolojik geçmişe sahip olmayan çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

5. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin anne ve babalarının öğrenim durumlarına bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre, annesi okuryazar olmayan ve ilkokul terk/ mezunu olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, annesi lise terk/mezunu olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Babanın öğrenim durumunun ise çocuğun öğrenilmiş çaresizlik düzeyine anlamlı bir fark yaratacak kadar etki etmediği görülmüştür.

6. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin ailenin gelir seviyesine bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Elde edilen sonuca göre, ailesinin gelir seviyesi çok düşük ve düşük seviyede olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, ailesinin gelir seviyesi orta olan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür.

7. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin algılanan anne ve baba tutumlarına bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre, anne tutumu otoriter ve koruyucu/istekçi olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarının, anne tutumu demokratik olan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde, anne tutumuna paralel olarak baba tutumu otoriter ve koruyucu/istekçi olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarının, baba tutumu demokratik olan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Suç, Suça Sürüklenmiş Çocuk, Öğrenilmiş Çaresizlik, Algılanan Anne-Baba Tutumları.

SUMMARY

In this study, the learned helplessness level of a group of juvenile between the ages of 12 and 18 who were trialed at Kartal Juvenile Courts in an accusation of a committed crime was examined according to some demographic variables and their perceived parental attitudes.

The population of the study is consisted of juveniles between the ages of 12 and 18 and were trialed at the Kartal Juvenile Courts between the dates of 15.01.2008 and 30.06.2008. The sample of the study is consisted of 104 juveniles between the ages of 12 and 18 who were trialed at the Kartal Juvenile Heavy Criminal Court, Kartal 1. Juvenile Court and Kartal 2. Juvenile Court.

“The Learned Helplessness Scala” devised by Aydın (1987) was used to assess the learned helplessness level which was a dependent variable of the reserach, and also “The Perceived Parental Attitudes Scala” devised by Kuzgun and Eldeleklioğlu (1993) was used to assess the level of perceived parental attitudes by the children and the data about independent variables were gathered by means of a “Personal Information Form”.

The findings can be summarized as follows:

1. It was found that the level of learned helplessness changed according to age. The learned helplessness levels of those whose age was between 12-15 were significantly higher than those whose age was between 16-18.
2. It was found that the level of learned helplessness changed according to juveniles' level of education. The learned helplessness levels of those who were non-literate and primary school graduates/drops were significantly higher than those who were junior school graduates/drops and high school graduates/drops.
3. It was found that the level of learned helplessness did not change according to type of crime.
4. It was found that the level of learned helplessness changed according to criminal history. The learned helplessness level of those who had a previous criminal history were significantly higher than those who did not have.

5. It was found that the level of learned helplessness changed according to parents' level of education. The learned helplessness level of those whose mother was non-literate and primary school graduates/drops were significantly higher than those whose mother was high school graduate/drops. It was found that the learned helplessness level of juveniles did not show any change according to father's education level.

6. It was found that the level of learned helplessness changed according to family's economic level. The learned helplessness level of those whose family was in the category of very low and low economic level were significantly higher than those whose family was in the category of medium level.

7. It was found that the level of learned helplessness changed according to perceived parental attitudes. The learned helplessness level of those who perceived their mother as authoritarian and protective/demanding was significantly higher those who perceived their mother as democratic. And also, the learned helplessness level of those who perceived their father as authoritarian and protective/demanding was significantly higher those who perceived their mother as democratic.

Key words: Crime, Juvenile, Learned Helplessness, Perceived Parental Attitudes.

TABLÖLÄR

TABLO NO	Sayfa
Tablo I Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Çocukların Mahkemelere Göre Sayısal Dağılımı	28
Tablo II Suça Sürüklenmiş Çocukların Yaşlarına Göre Sayısal Dağılımı, ÖÇÖ Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri	35
Tablo III Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenim Durumlarına Göre Sayısal Dağılımı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	37
Tablo IV Öğrenim Durumlarına Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	38
Tablo V Öğrenim Durumlarına Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu	39
Tablo VI Suça Sürüklenmiş Çocukların İşledikleri Suçun Niteliğine Göre Sayısal Dağılımı, ÖÇÖ Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri	40
Tablo VII Suça Sürüklenmiş Çocukların Kriminolojik Geçmişlerine Göre Sayısal Dağılımı, ÖÇÖ Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri	42
Tablo VIII Suça Sürüklenmiş Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Sayısal Dağılımı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	44
Tablo IX Annenin Öğrenim Durumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	45
Tablo X Annenin Öğrenim Durumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu	46
Tablo XI Suça Sürüklenmiş Çocukların Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Sayısal Dağılımı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	47
Tablo XII Babanın Öğrenim Durumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	48
Tablo XIII Suça Sürüklenmiş Çocukların Ailelerinin Gelir Seviyelerine Göre Sayısal Dağılımı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	49

Tablo XIV Ailenin Gelir Seviyesine Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	50
Tablo XV Ailenin Gelir Seviyesine Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu	51
Tablo XVI Çocukların Annelerinin Tutumuna Göre Sayısal Dağılımı, Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	52
Tablo XVII Annenin Tutumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	53
Tablo XVIII Annenin Tutumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu	54
Tablo XIX Çocukların Babalarının Tutumuna Göre Sayısal Dağılımı, Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	55
Tablo XX Babanın Tutumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonucu	56
Tablo XXI Babanın Tutumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu	57

BÖLÜM I

GİRİŞ

Suç, tarihin ilk çağlarından itibaren yüzyıllar boyunca toplumların korku ile karışık ilgilerini yönelttikleri toplumsal bir sorun olarak algılanmış ve biyoloji, psikoloji, din, hukuk ve sosyoloji gibi birçok farklı disiplin tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Adını Latince "crimen" sözcüğünden almış olan suç, literatürde; bir toplumun veya devletin oluşturduğu kanunlar tarafından, yapılması yasaklanan ve cezalandırılan eylem olarak tanımlanmaktadır (Ögel, 2007).

Suç, evrensel bir olgu olup, tarihin en eski devirlerinden beri vardır ve toplumlar var olduğu sürece de devam edecektir. Önceleri suç işleyen bireyler kötü, saldırgan olarak görülmekte, bu nedenle toplum dışına itilmekte, çok katı cezalara maruz kalmakta iken ve suç işleyen bireylerin haklarından söz edilmezken, çağımızda suç işleyen bireye yönelik daha modern ve insan onuruna yakışan yaklaşımlar sergilenmeye başlanmıştır. Artık kasıtlı veya taksirli olarak, hukuk kurallarına uymayıp suç işleyen bireyin de yaşadığı toplumun bir parçası olarak görülmesi, insan olmalarından dolayı bazı hakları olduğu bilinci toplumlarda yerleşmeye başlamıştır. Bu anlayış değişikliği, toplumların suç nedenleri konusundaki düşüncelerinin değişmesi ile bağlantılıdır. Önceleri suçu işleyen birey suç ile ilgili olarak tek başına ele alınmakta ve tüm sorumluluğun ona ait olduğu düşünülmekteyken, bugün bireyi suça yönelten nedenler pek çok faktörle açıklanmaya çalışılmaktadır. Toplumlar da artık içlerinde bulunan suç işlemiş bireylerden sorumluluk duymaktadırlar (Saldırım, 1999).

Çocuklarda suçluluk davranışına bakıldığında bu sorunun, aynı yetişkinlerde olduğu gibi eskilere dayandığını görülmektedir. Tarihin her döneminde çocukların birtakım suçlar işlediklerinden ve bunlara uygulanan cezalardan söz edildiği bilinmektedir. M.Ö. 22.yy. da yazılan ve bilinen ilk yazılı kurallar olan Hamurrabi yasalarında çocukların anne babalarına isyan ederek suç işlemeleri durumunda verilecek cezalar ve çocukların korunmasına yönelik hükümler yer almaktadır. Roma hukuku döneminde (M.Ö.753- M.S.476 -Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışı ve M.S.1453, İstanbul'un fethi ile Doğu Roma İmp. yıkılışı), Sümerlerde,

Hunlarda, İbranilerde ve İslam Ceza hukukunda ise çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulmuş ve farklı yaptırımlar uygulanmıştır (Oto, <http://www.akader.info>).

17. yüzyıla kadar çocukların bir birey olarak görülmedikleri ve yetişkinlerden farklı bir muamele görmedikleri bilinmekle birlikte, bu durum 18. yüzyılın sonunda hümanizma akımının etkisiyle gelen "Aydınlanma" çağıyla birlikte son bulmuştur. Bu çağ çocukluğun yeniden keşfi olmuş ve çocuklar sevgiyle beslenmesi gereken birer çiçek olarak görülmüşler ve okula gitmelerine izin verilen burjuva kesimiyle birlikte çocukların ilk defa ayrıcalıklı bir sınıf olması yolunda adım atılmıştır (Ward, <http://www.ourwardfamily.com>).

20.yüzyılda sanayi devrimi sonucu gelen "Endüstriyelleşme çağı" ile birlikte toplumların yapısı da değişmeye başlamış, ağır sanayinin gelişmesi ve insan gücü yerine makinelerin kullanılmaya başlanması ile birlikte kırsal kesimden şehirlere göç başlamış ve buralarda yeni yaşam formları oluşturulmaya başlamıştır. Oluşturulan bu yeni yaşam formları, beraberinde çarpık kentleşmeyi de getirmiş ve yaşanan bu hızlı değişime paralel olarak aile yapısı da değişime uğramış ve ağırlaşan yaşam koşulları altında çocuk suçluluğu giderek artan bir hal almıştır. Özellikle anne-baba arasındaki geçimsizlikler, kalabalık aile ortamı, eğitim eksikliği, kırsal kesimden kente göçün sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal güçlükler çocuk suçluluğunun artmasında temel nedenler olarak gösterilmektedir (Yavuzer, 2001).

21. yüzyıl ve sonrasında, modern yaşama paralel olarak suç ve suçluluk kavramı da değişmiş, çocuk suçluluğu nedenlerinin yetişkin suçluluğundan ayırt edilmesi, suçlu çocuk bakımından yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasının teşviki hüküm altına alınmış ve Birleşmiş Milletler tarafından BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde "Suça İtilmiş Çocuklar Özel Statüsü" oluşturulmuştur. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından da 14.09.1990 tarihinde imzalanmış ve 9.12.1994 tarihli ve 4058 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuştur. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesine göre "çocuk" kavramı, "daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır" şeklinde yapılmıştır (İstanbul Barosu, 2006). Ancak, çocukluk döneminin tam olarak hangi yaş dönemine karşılık geldiği ile ilgili evrensel bir kabul bulunmamaktadır. Eğitimciler, sağlıkçılar, hukukçular farklı farklı dönemleri çocukluk olarak tanımlamaktadırlar. Bu dönemler ülkeler arasında da farklılık göstermektedir (Çelik, <http://www.egm.gov.tr>). Kimi toplumlarda yaş faktörünün dikkate alındığı,

kimi toplumlarda yasal, biyolojik ve geleneksel ölçütlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu yaşı tam olarak saptamak mümkün değildir. Yaş sınırları her ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve hukuksal sistemlerine dayalı olarak farklılıklar göstermektedir (Sevük, 1998, s: 1-10).

Türk Ceza Hukuku sisteminde de çocukla ilgili farklı kavramlar kullanılmıştır. Buna göre, Türk Hukuk sisteminde suça yönelmiş çocuk, yürürlükteki ceza kanunlarına göre suç sayılan bir davranış ortaya koyan 18 yaşını doldurmamış kişidir. Ancak çocuk açısından belirlenen cezai sorumluluk yaşı, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da değişik gruplandırmalara tabi tutulmuştur. Buna göre 765 sayılı TCK'da 0-11, 11-15, 15-18 olmak üzere üç yaş grubu öngörülmüşken, 2253 sayılı ÇMK'da 0-11 ve 11-15 olmak üzere iki yaş grubu düzenlenmiş (Sevük, 1998. s: 3). Bununla birlikte, 30.07.2003 tarihinde yürürlüğe giren ve 2253 sayılı ÇMK'da değişiklik yapan 4963 Sayılı Kanun ile söz konusu farklılık giderilmeye çalışılmış ve 15-18 yaş grubundaki çocuklarında çocuk mahkemelerinde yargılanması sağlanmıştır. Ancak yine 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5252 sayılı Türk Ceza Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 11. maddesiyle 2253 sayılı ÇMK'nın çeşitli maddelerinde geçen "11 yaş" deyimini "12 yaş" şeklinde değiştirilerek sorumsuzluk yaşı 11'den 12'ye yükseltilmiş, buna karşın 765 sayılı TCK'da ise buna paralel bir değişiklik yapılmamıştır. 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu ile 765 sayılı Türk Ceza Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve bu kanunun sistematik yapısı tamamen değiştirilmiştir. Bu çerçevede 5237 sayılı TCK'nın 31. maddesinde çocukların sorumluluk yaşı ile ilgili üç yaş grubu belirlenmiş ve mutlak sorumsuzluk yaşı 12 olarak yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; yaş küçüklüğü konusunda birinci aşama "ehliyetsizlik" (TCK 31/1. madde), ikinci aşama "tam olmayan ehliyet" (TCK 31/2. madde), üçüncü aşama ise "ehliyet" (TCK 31/3. madde) aşamasıdır.

Eğer, çocuk suç oluşturan fiili işlediği sırada henüz 12 yaşını bitirmemiş ise "ehliyetsiz" olarak kabul edilir. Bu çocuklar hakkında ceza kovuşturulması yapılmaz, ancak çocuğa özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Buna göre, suç fiilini işlediği sırada 12 yaşını bitirmemiş olması, çocuk açısından kusurluluğu mutlak suretle ortadan kaldıran bir etken olarak kabul edilmiştir.

Eğer ki çocuk, suç oluşturan fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş ancak 15 yaşını doldurmamış ise, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayıp

algılayamadığı ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediğine bakılır. Bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğunun olup olmadığı çocuk hakimi tarafından tespit edilir ve kusur yeteneği bulunmayan çocuk hakkında ceza tertibine yer olmadığına karar verilebilir. Ancak, bu çocuklar hakkında koruyucu, eğitici ve yeniden topluma kazandırıcı nitelikte güvenlik tedbirlerine hükmedilebilir. Buna karşın, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığına sahip kişiler hakkında ise indirilmiş cezaya hükümlenir (5237 sayılı TCK, 31/2. madde).

Suç oluşturan fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş fakat henüz 18 yaşını tamamlamamış gençler, normal koşullarda, gerçekleştirdikleri davranışların hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneğine sahip olmakla birlikte, bu çocukların davranışlarını yönlendirebilme yetenekleri yeterince gelişmemiş oldukları kabul edilmektedir. Bu nedenle azaltılmış kusur yeteneğine sahip bulunan gençler hakkında kural olarak indirilmiş cezaya hükmedilir (5237 sayılı TCK 31/3. madde).

Buna göre; “suça sürüklenen çocuk”, daha erken yaşta ergin bile olsa, 18 yaşını doldurmamış kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan yada işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu ifade etmektedir.

1.1. Çocuk Suçluluğu Kavramı ve Çocuk Suçluluğunun Nedenleri

Suç ile ilgili araştırmalara bir bütün olarak bakıldığında, üzerinde önemle durulan iki farklı konu olduğu görülmektedir. Birincisi suçu önlemeye yönelik tedbir ve erken tanı çabaları, ikincisi suçun ortaya çıkışındaki belirtilerin çocuklukta görüldüğü düşüncesiyle çocuk suçluluğu araştırmalarıdır (Hancı, 1999, s: 24-28). Çocuk suçluluğu ile ilgili çoğu araştırmacının ortak değerlendirmesi, suç işleyen çocukların daha çok suça sürüklenmiş çocuklar olarak kabul edilmeleridir (İçli, 2004). Çocuklar, henüz kişisel, bedensel, ruhsal ve toplumsal gelişimini tam olarak sağlayamamış bireyler olarak kabul edildikleri için bu evrede suç eyleminde bulunan çocukların suç işleyen değil, suça sürüklenmiş çocuklar olarak tanımlanması daha doğru olarak kabul edilmektedir. Nitekim ülkemizdeki Çocuk Koruma Kanununda da, ceza yasasına göre suç teşkil eden bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılan, yada güvenlik tedbirine karar

verilen 18 yaşını doldurmamış çocuk, "suça sürüklenmiş çocuk" olarak tanımlanmıştır (İstanbul Barosu, 2006).

Günümüzde çocuk suçluluğunun çok faktörlü bir olgu olduğu kabul edilmekte ve çocukların içinde yaşadığı aile ve akran grubu, eğitim, çalışma yaşamı, sosyal ve ekonomik politikalar vb. sistemlerin çocuğun yararına işlememesinin, onların çocuk adalet sistemine dahil olmasına neden olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Çocuğun suç işlemesi, yetişkin bir kimsenin suç işlemesi gibi iradi bir davranış olmaktan ziyade; aile çevresi, arkadaş çevresi, içinde bulunduğu toplum gibi birçok faktörün bir araya gelmesi ile harekete geçilen ve sonucu çocuk tarafından düşünülmeyen, bir kimseye veya topluma zarar verme kastı olmayan duygusal bir davranış olarak değerlendirilebilir. Buna göre çocuk suçluluğu genel itibari ile bir sosyal uyumsuzluğun dışı yansımasıdır. (Uluğtekin, 2005).

Çocuk suçluluğuna etki eden birçok neden bulunmaktadır. Tüm bu nedenler birbirine bağlı olup ayrılması mümkün değildir. Kesin olarak birbirinden ayrılması uygun olmamakla birlikte çocuk suçluluğunun nedenlerini; bireysel ve çevresel nedenler olarak iki ana grup halinde toplamak mümkündür.

1.1.1. Bireysel Nedenler

Kişileri suça yönelten nedenler, eskiden bu yana birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu konu üzerinde araştırma yapan bilim adamlarının çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Suçluluğun bireysel nedenlerinin kişinin biyolojik özelliklerinden kaynaklandığını ileri süren bilim adamları bulunduğu gibi bunun psikolojik nedenlerden kaynaklandığını ileri süren bilim adamları bulunmaktadır.

Biyolojik yaklaşım taraftarı olan bilim adamları, suçlu ve suçsuz kişiler arasında bazı biyolojik farklılıklar olduğunu öne sürmektedirler. Bu yaklaşıma göre suçlu kişilerde aileden gelen anatomik ve genetik yetersizlikler vardır.

Bu konuda irsiyetin suçluluktaki tesirini ilk inceleyen ve ileri süren Lombroso olmuştur. Lombroso, suçun ortaya çıkmasında biyolojik ve kalıtsal nedenlerin etkili olduğunu öne sürmüştür. Lombroso'ya göre suç, organizma koşullarının bir ürünüdür. Bazı insanlar suçlu olma potansiyeline sahip olarak doğarlar. Doğuştan suçlu olan bireyin fiziksel, biyolojik ve psikolojik bazı anormallikleri vardır ve bu anormallikler, bu bireyleri iradeleri dışında suç işlemeye iter. Lombroso'ya göre, suçlular doğuştan farklı bir yapıya sahiptirler.

Belli izlerle tanınabilirler. Örneğin, acıya az duyarlı olmaları ya da uzun ve basık bir çene yapısına sahip olmaları gibi. Ancak bu fiziksel izler özellikle suç işlemeye neden olmazlar, suçluları tanımlamaya olanak sağlarlar (Gölcüklü, 1962, s:25).

Günümüzde yapılan araştırmalar genellikle suçlu aileler ile çocuklarının suç işlemesi arasında korelasyon tespit etmiştir. Mevcut çalışmalarla genetik ve yetiştirme faktörleri üzerine odaklanılmıştır. Yapılan araştırmalarda kişiyi suç işlemeye sevk eden bir genin varlığına rastlanmamıştır. Vücudun fihristi konumunda bulunan genlerin doğrudan değil de dolaylı olarak kişileri etkilediğinden söz edilebilmektedir. Genler kişinin gelişim sürecini etkilemesi nedeniyle çevresel faktörlerden ayrılmaktadır. Ancak gerek çevrenin gerekse genlerin kişiler üzerinde etken rol oynadığı ve her ikisinin de kişi için olmazsa olmaz bir koşul olduğu tespit edilen bir gerçektir. Şimdiye kadar yapılan araştırmalar çocuk suçluluğunda biyolojik nedenlerin ana faktör teşkil etmediği görüşünde birleşmektedir (Doğın, 1990, s.:174).

Suçluluğun ortaya çıkışını ruhsal bozukluklar ile açıklayan psikolojik yaklaşımlar ise, genel olarak suçun kişilikteki problemlerden kaynaklandığını ve bir tepki biçimi olarak ortaya çıktığını savunurlar. Bazı araştırmacılar, egonun (benlik) işlev bozukluğu sonucunda suçlu davranışın ortaya çıkabileceğini savunmaktadırlar. Buna göre, arkadaş ilişkileri zayıf olan, yeteneklerinden emin olamayan, ailesi tarafından yeterince yönlendirilmeyen gençlerde sürekli bir gerginlik duygusu yaşanması sonucunda zayıf bir benlik gelişir. Böylece, bu genç yetişkinlere karşı duran, yalıtılmış ve yabancılaşmış bir genç haline gelir. Anne babasına karşı olan düşmanca duygularını ifade edemediğinde de suç davranışı olarak nitelenen davranışlarda bulunur. Çocuğun suçluluğunda birçok nedenin, daha ziyade dış nedenlerin, etkisi olduğu gibi psikolojisinin de rol oynadığı şüphesizdir (Gielb, 1949, s.:12).

Bununla birlikte bir çok kriminolog, düşük zeka düzeyinin suçluluğun en önemli nedeni olduğunu ileri sürümekte ve düşük zeka düzeyine sahip çocukları potansiyel suçlu olarak görmektedir. Ancak, düşük zeka düzeyine suçluluğu oluşturan en önemli etken gözüyle bakılmamalıdır (Sevük, 1998, s.:43). Zira zeka geriliği ile suçluluk arasında doğrudan doğruya bir ilişki söz konusu değildir. Ancak diğer bazı etmenler ile birleşerek bireyi suç işlemeye yöneltebildiği gibi suçun kolayca ortaya çıkmasına da sebep olabilir (Doğın, 1990, s.:174).

Bireysel nedenler yani çocuğun biyolojik, fiziksel ve psikolojik yapısındaki bozukluklar ya da eksiklikler tek başına çocuğu suçta itmeseler de, suç işlemeye elverişli bir ortamda oldukça etkilidirler. Bunun yanında biyolojik, psikolojik ve fiziksel rahatsızlıklar, kalıtımsal olarak ortaya çıkabileceği gibi sonradan da ortaya çıkabilmektedir. Çocuk suçluluğunun kalıtımsal olmayan kişisel sebepleri arasında, annenin hamilelik sırasında yeterince beslenememesi, ilaç, alkol ve uyuşturucu madde kullanması, psikolojik ve fiziksel şoklara maruz kalması, ağır doğum koşulları ve doğum sonrası uygun olmayan bakım altında kalması gibi nedenler bulunmaktadır (Sarpdağ, 2005).

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, suçluluk kesinlikle tek bir nedene bağlanamaz, zira kişiliğin çocukluktan başlayarak yapılanması kişinin işlediği suçun tek bir sebebe bağlanmasını engellemektedir. Fizik ve psikolojik yapıdaki aksaklıklar suçun oluşumunda tek başına neden olmamakla birlikte suçta eğilimi artıran faktör olduğunu kabul etmemiz gerekir (Doğan, 1990, s.:174).

1.1.2. Çevresel Nedenler

Çevresel nedenlerin, suçluluğu tayinde, bireysel nedenlerden daha etkili olduğu günümüzde hemen hemen herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Genel olarak çocuk suçluluğuna etki eden sosyal nedenleri “çocuğun hayat şartları” olarak adlandırmak da mümkündür. Bu hayat şartlarını ise en geniş anlamında “çevre” tayin etmektedir. Çevrenin çocuk üstündeki etkisi veya daha geniş bir deyimle çevrenin çocuk karşısında iki fonksiyonu vardır: a) çocuğa, bünyesinin içinde normal gelişimi yapabileceği ortamı sağlamak, b) çocuğun hayatına iştirakle onu terbiye etmek şeklindedir (Gölcüklü, 1962, s.:26-27).

Çocuğun suçta yönelmesinde, çevresel nedenlerin bireysel nedenlerden daha fazla rol oynadığı, hatta birçok bireysel nedenin kaynağında çevresel nedenlerin bulunduğu genel olarak paylaşılan bir görüştür. Çocuk suçluluğu ile çocuğun geçmişi ve kişisel oluşumu arasında yakın bağlar bulunmaktadır. Çocuğun davranışları, eylemleri, içinde yetiştiği ortamın özelliklerine göre biçim almaktadır. Bundan dolayı çevresel nedenler olarak, çocuğu içinde bulunduğu aile, okul, iş ve boş zamanların değerlendirildiği çevrenin çocuk suçluluğu ile ilişkisi vurgulanmıştır (Sevük, 1998, s.:45). Demek oluyor ki çocukların suçlu olmalarının veya olmamalarının derin ve esaslı sebeplerini içinde buldukları aile ve dış çevre şartlarında aramak gerekmektedir.

Suç gibi büyük ölçüde toplumsal yapı ile ilgili olarak ortaya çıkan sosyal problemlerin temelinde, toplumun en küçük birimini oluşturan ailenin yer aldığı ve çocuğun dış dünyayla kuracağı ilişkilerde önemi büyük olan ilk sosyal deneyimlerin, aile kurumunda gerçekleştiği bilinmektedir. Aile, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini oluşturması ve kişiliğinin gelişimi açısından özel bir yere sahiptir. Çocukta "ben"i oluşturan tavır alışlar, ailedeki kişiler arası ilişkilerle kurulur. Aile içinde kurulan yapılar, dinamik yapılar olup, daha sonraki ilişkilere yön verirler (Yavuzer, 2001). Aile yapısının bozuk olması çocuğun suça yönelmesindeki en önemli etkenlerden biridir. Yıkılmış ya da parçalanmış aile yapısı, şiddetli geçimsizlik, ailede suçlu bireylerin bulunması, bunun yanı sıra ailedeki madde bağımlılığı ve ekonomik faktörler de çocuğu suça yöneltebilmektedir (Arriaga,1999).

Ailenin çocuk üzerindeki etkisi çoğu kez daha doğumdan önce başlar. Ailenin o çocuğa karşı istekli ya da isteksiz oluşu, gerek ruhsal-kültürel, gerekse toplumsal-ekonomik yönden bu çocuğun gelişimine hazır olup olmadığı ve çocukta beklentileri, o çocuğun yaşantısını, ilk izlenimini ve çevresiyle duygusal iletişimini önemli ölçüde etkileyecektir. Aile üyeleriyle olan ilişkileri, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının temelini oluşturur. Aile aynı zamanda çocuğa, ailenin bir üyesi olduğu bilincini aşılır ve toplumsallaşmanın temelini atar. Anne, babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Aile, çocuğun alacağı kavramları seçerek vermekte, onları yorumlamakta ve sonucu değerlendirmektedir. Bu seçici ve değerlendirici süreç, çocukta kişisel ve sosyal davranışlarla ilgili değer duygusunun gelişmesiyle sonuçlanmaktadır. Hiç kuşkusuz çocuğun bulunduğu kültür çevresi içinde yer alan ve onu etkileyecek gelenek, görenek ve kurallar vardır. Ancak, yargıların oluştuğu, tercihlerin yapıldığı ya da en azından etkilendiği yer ailedir. Kişiliğin gelişmesi, bir dizi tercihlerin geliştirilmesiyle olanaklıdır. Bu tercihler bireyin değerlerini temsil eder. Bu değerler de, geniş ölçüde ailenin koşullandırmasının bir sonucudur (Yavuzer, 2001).

Çocuk suçluluğu ile aile arasındaki ilişki incelendiğinde, Vergani'nin araştırması çok ilgi çekicidir. Yazar, çocuğun kişiliğinin ruhsal ve psiko-sosyal alandaki oluşum döneminde en ağır sorumluluğu aileye yüklemekte ve şöyle demektedir: 'Çocuktaki uyumsuzluğun ortaya çıkmasında, çocuğun gelişme çağında önlemediği, hatta buna neden olduğu gerekçesiyle ailesi sorumlu

tutulmalıdır.’ (McCord, 1991). Nitekim Bowlby, kişiliğin temellerinin atıldığı ilk beş yıl içinde anneden ayrı kalmanın, çocukta suçlu kişilik yapısının gelişmesinde en önemli etken olacağını ileri sürer (Bowlby, 1999). Jones da, hırsızlık yapan çocuğun, bu suçu sadece fizyolojik gereksinimlerden dolayı değil, sevgi ve sevecenlik eksikliğini karşılamak amacıyla da işlediğini savunur (Jones, 1965).

Sosyal uyum üzerindeki çalışmalar da ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin son derece önemli olduğunu kanıtlamıştır. Sosyal bilimciler ve eğitimciler, suçluluğun öğrenilmiş bir süreç olduğunu kabul etmekte ve suçluluk eğilimlerinin, normalden sapmış davranış şekilleri olduğu kadar, grup yaşamına bağlı bir sorun olduğunu da kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Suçluluk davranışının ilk çocukluk dönemlerinde geliştiğine ve yaşam boyu devam ettiğine işaret eden Sutherland’a göre, birey-toplum ilişkilerinde bireyin herhangi bir andaki eğilim ya da engellenmeleri önceki geniş yaşam tarihçesinin birer ürünü olduğuna göre, suçluluğun nedenlerini de kişinin derinliklerinde, onun ilk yaşam deneyimlerinde aramak gerekir. Dolayısıyla, çocuğun ilk yaşam deneyimlerini edindiği ailenin onun sonraki yaşamını biçimlendirici olduğu da şüphesizdir (Sutherland, 2002).

Anne babanın iyi birer model olması çocuğun sosyal gelişimi için çok önemlidir. Risk altındaki çocukların aileleri çoğunlukla ev içinde veya başka ortamlarda çocuklarına uygun model olabilecek tutum ve davranışlarda bulunmakta zorluk yaşayan ailelerdir. Bunun yanı sıra bu tür ailelerdeki ebeveynler çocuğa karşı ilgisiz, onlarla etkin zaman geçirmeyen, çocuklarının sorunları hakkında pek fazla bilgi sahibi olmayan, bilgi sahibi olsa da ilgilenmeyen, onların duygu ve düşüncelerini önemsemeyen, onları sürekli yargılayan, çocuğa destek olmak yerine onun yanlışları ve hataları üzerinde duran ebeveynlerdir (Ögel, 2007).

Yukarıda da ifade edildiği gibi çocuğu suça yöneltebilecek bir çok neden olmakla birlikte, çocuğun suça yönelmesindeki en önemli etkenlerden birinin çocuğun aile içindeki yeri ve aile bireyleri ile, özellikle anne ve baba ile, olan ilişkilerinin niteliği olduğu düşünülmektedir. Çocuk ile aile üyeleri arasındaki ilişkilerin çocuğun psikososyal gelişiminde ve kendisine ait kararlarını almasında önemli bir yere sahip olduğu, bu aile içi ilişkilerin çocuğun kişiliğinin gelişmesinde, sosyal beceriler edinmesinde, kendine güven kazanmasında ve topluma adaptasyon sürecinde önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Sağlıklı ilişkilerin kurulduğu bir aile ortamında, aile üyelerinin duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde ifade edebilmeleri çok daha kolay olacaktır. Sınırları kapalı bir aile ortamında, çocuğun ürettiği fikirleri serbestçe dile getirmesine izin verilmezse,

başarılı olduğu konular görmemezlikten gelinip sürekli eleştirilirse, çocuğun istekleri dikkate alınmazsa, bu tür çocukların kendilerini geliştirmede ve kendilerine olan güvenlerinde sınırlılıkları bulunur. Sınırları kapalı bir aile ortamında duygu ve düşüncelerini ifade edemeyen çocuklar yalnızlaşır ve aileden kopmaya başlayabilir. Evden kaçma, okuldan kaçma, alkol ve madde kullanımı, şiddet davranışları, çevreye ve kendine zarar verme gibi riskli davranışlar gösterme olasılıkları kendini gösterir. Bu tür çocuklar karşılaştıkları problemin çözümüne yönelik çaba harcamak yerine, "öğrenilmiş çaresizlik" tutumunu benimserler (Weller ve Weller, 1990: 3-17).

Suçta sürüklenmiş çocuklarla ilgili yapılan araştırmalarda, bu gruptaki çocukların hiç suç işlememiş çocuklara göre şiddet, saldırganlık ve öğrenilmiş çaresizlik davranışları göstermeye daha meyilli oldukları bulunmuştur. Bu çocukların, anne-babalarının kendilerine karşı olan davranışlarını ilgisiz veya reddedici olarak tanımladıkları, duygu ve düşüncelerini aile içinde rahat bir şekilde ifade edemedikleri ve bunun sonucunda da kendi duygusal yanıtlarına güvenemedikleri, stresle başa çıkmayı ve makul hedefler koymayı öğrenmekte zorluk çektikleri bulunmuştur (Yavuzer, 2001).

İlk defa Seligman tarafından ortaya atılmış olan öğrenilmiş çaresizlik, kısaca bir davranış ile bu davranışın sonucu arasında bir bağlantı olmadığını öğrenmesi sonucunda bireyin benzer durumlarda gereken davranışı yapmaması olarak tanımlanabilir (Seligman, 1973). Öğrenilmiş çaresizlik modeline göre bir birey ne tür davranışta bulunursa bulunsun belirli bir sonucu kontrol edemediğini öğrendiği takdirde bir başarısızlık beklentisi oluşturacak ve benzer durumlarda, davranışlarıyla sonucu kontrol etmesi mümkün olsa bile gereken davranışları yapmayacaktır (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Öğrenilmiş çaresizlik, bireyin kendisi ile ilgili algılarını, dünyaya bakış açısını kısaca insan yaşamını önemli ölçüde etkileyebilen bir olgudur (Peterson ve Seligman, 1984). Yapılan araştırmalardan Dweck ve Licht'in bulguları öğrenilmiş çaresizliğin çok erken yaşlarda geliştiğini göstermektedir (Dweck ve Licht, 1980). Ayrıca, çocukluk döneminde oluşan öğrenilmiş çaresizliğin önlem alınmaması halinde depresif bozukluklara neden olabileceği ortaya konmuştur (Aydın, 1985). Seligman ve Peterson'un 8-13 yaş grubu çocuklar üzerinde yaptığı araştırma olumsuz olayları öğrenilmiş çaresizliğe özgü yükleme biçimiyle açıklayan çocuklarda depresif semptomların daha fazla olduğunu bulmuştur (Peterson ve Seligman, 1984).

Thornton'un yaptığı bir araştırmada da, öğrenilmiş çaresizliğin ortaya çıkmasında geçmiş yaşantıların ve çevrenin önemli olduğu belirtilmektedir. Çevreyi kontrol etme olanağı bulamayan, çevresindeki kişiler tarafından sürekli kontrol edilen kişilerin, başarısızlıklar karşısında daha kolay öğrenilmiş çaresizlik geliştirdikleri bulunmuştur (Aydın, 1985).

1.2. Öğrenilmiş Çaresizliğe İlişkin Kuramsal Görüşler

Öğrenilmiş Çaresizlik kavramı ilk olarak Martin E. Seligman ve arkadaşları tarafından ortaya atılmış ve öğrenme ile korku arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan deneyler serisindeki hayvanların davranışını tanımlamak için kullanılmıştır (Seligman ve Maier, 1967; Overmier ve Seligman, 1967). Seligman ve arkadaşları, öğrenilmiş çaresizlik terimini "daha önceden elektrik şokuna maruz bırakılmış köpeklerin gösterdiği kaçma-kaçınma davranışını engelleyen bir durum" olarak tanımlamışlardır. Bu deneylerde, kaçmanın ve korunmanın mümkün olmadığı deney kutularında şoka maruz bırakılan köpekler, daha sonra kaçmanın mümkün olduğu durumlara girdiklerinde kaçma davranışını göstermemişlerdir. Köpekler, daha önce yaşadıkları bu durumu veya çaresizliği daha sonra karşılaştıkları durumlara da genellemişlerdir.

Seligman ve arkadaşları iki aşamalı olarak gerçekleştirdikleri deneyin ilk aşamasında, herhangi bir deneye tabi tutulmamış 24 tane köpek almış ve onları üç gruba ayırmıştır. Birinci gruptaki köpeklere "kaçma grubu"(escape) adını vermiş ve bunlara beyaz bir kabinin içerisine yerleştirilmiş bir hamağa sarmalanmış bir halde yatarlarken, arka ayaklarından 500 voltluk zararsız bir elektrik şoku uygulamıştır. Bu gruptaki köpekler kabinde kafalarının bir yanındaki paneldeki bir düğmeye basarak şoku kesme imkanına sahiptiler. Eğer 30 saniye içinde düğmeye basılmazsa şok kendiliğinden kesiliyordu. Bu köpekler düğmeye basmayı hızla öğrendiler ve gittikçe daha az sürede düğmeye basmayı başardılar.

İkinci gruba "çaresizlik grubu" adı verilmişti ve bunlar "kaçma grubu" ile aynı şartlar altında şoka maruz bırakılmışlardı. Ancak bu köpekler düğmeye basmalar bile şok kesilmiyordu. Bu köpeklere uygulanan şok süresi kaçma grubundaki bir köpeğe uygulanan kadardı. Böylece kaçma ve çaresizlik grubu aynı sürelerde şoka maruz kalıyorlardı. Ancak çaresizlik grubu panele bassa bile şok kesilmediği için 30 denemeden sonra paneldeki düğmeye basmaktan vazgeçiyordu. Üçüncü gruptaki köpekler ise kontrol grubuydu ve herhangi bir şoka maruz kalmıyorlardı.

Deneyin ikinci aşamasında, her üç grup kaçma eğitimine tabi tutulmuştur. Bunun için 24 saat sonra tüm köpekleri kısa bir çitle iki bölmeye ayrılmış kapalı bir alana götürmüşlerdir. Köpeklere önce şokun başlayacağını gösteren bir uyarıcı (ışık) verilmiştir. Uyarıcının verilmesinden itibaren 60 saniye içinde diğer bölmeye atlayan köpekler şoktan kurtulmakta, bu süre içinde diğer bölmeye atlayamayanlar ise şoka maruz kalmaktadır. Bu şekilde köpeklere 10 kez şok verilmiş ve köpeklerin bu 10 denemenin birinde duvarın üstünden karşı tarafa atlayarak şoktan kurtulmaları beklenmiştir.

Deneyin sonuçlarına göre, kaçma grubu ve kontrol grubundaki köpekler kısa sürede şoktan kurtulmak için kutunun diğer bölümüne atlamaları gerektiğini öğrenmişler, “çaresizlik grubu” ise diğer gruplardan önemli ölçüde farklılık göstermiştir. Bu gruptaki 8 köpeğin 6 sı 10 denemeden sonra bile duvarın üzerinden atlayıp şoktan kurtulamamıştır. Bir hafta sonra ise bu 8 köpeğin 5 i hala 10 denemenin herhangi birinde karşıya atlamayı becerememiştir. Bu gruptaki köpeklerin %75'i neredeyse karşıya hiç atlayamıyor, %62.5'i ise yedi gün geçmesine rağmen hala başarısızlıklarını sürdürüyorlardı.

Seligman ve Maier'e göre ilk aşamada çaresizlik eğitiminden geçen köpeklerin ikinci aşamada şoktan kaçınmak için hiçbir şey yapmamalarının temelinde, davranışları ile sonuç arasında bir ilişki veya bağlantı olmadığını öğrenmeleri yatmaktadır. Bu nedenle, Seligman ve arkadaşları bu durumu “öğrenilmiş çaresizlik” olarak adlandırmışlardır (Seligman ve Maier, 1967).

Köpeklerle yapılan bu araştırma sonucuna paralel bulgular kediler, balıklar ve fareler üzerinde yapılan deneylerde de ortaya çıkmıştır. Böylece, öğrenilmiş çaresizlik olgusunun belli bir türe özgü bir davranış değil, bütün türleri kapsayabilecek genel bir özellik olduğu anlaşılmıştır (Seligman ve Beagley, 1975).

Hayvanlarla yapılan çalışmalar; öğrenilmiş çaresizlik araştırmacılarını insan deneklerle laboratuvar ortamında çalışmaya yöneltmiştir (Dweck ve Repucci, 1973), (Hiroto ve Seligman, 1975).

Peterson ve Seligman, insan deneklerle yapılan iki paralel tür öğrenilmiş çaresizlik çalışmasından söz etmektedirler. Birinci tür çalışmalarda, laboratuvar ortamında insan deneklerle temel öğrenilmiş çaresizlik modeli araştırılmıştır (Peterson ve Seligman, 1984). Bu çalışmalarda elektrik şoku yerine çözülemeyecek bulmacalar, kontrol edilemeyen şiddetli gürültüler ve benzeri problem durumları oluşturulmuş ve deneyler bu ortamlarda yapılmıştır. Overmier

ve Seligman'ın ve Seligman ve Maier'in köpeklerle yaptıkları çalışmalara benzer şekilde, Hiroto (1974), kontrol edilemeyen gürültü uyarıcısı vererek insan deneklerde öğrenilmiş çaresizlik gelişimini araştırmıştır (Hiroto, 1974). Yine üçlü deney düzeneği içinde gönüllü üniversite öğrencilerinden oluşan grup üçe ayrılmış, deneyin birinci aşamasında, çaresizlik ve kaçma olmak üzere iki denek grubu çok yüksek sese maruz bırakılmıştır. Birinci gruptaki denekler doğru düğmeyi bulup bastıklarında ses kesilmekte, ancak, ikinci grupta hiç bir düğme, sesi kontrol edememektedir. Deneyin ikinci aşamasında her üç gruptan denekler yüksek şiddette gürültüye maruz bırakılmışlardır. Çaresizlik grubundaki denekler hayvan deneylerinde olduğu gibi hem kontrol grubuna hem de kaçma grubuna göre daha yüksek oranda çaresizlik davranışında bulunmuşlar, gürültüyü kontrol edebilecekleri halde kontrol etme yönünde çok az çaba göstermişlerdir. İnsanlarda öğrenilmiş çaresizlik gelişimiyle ilgili bu bulgular, çeşitli araştırmalarca da desteklenmiştir (Thornton ve Jacobs, 1971), (Hiroto ve Seligman, 1975), (Miller ve Norman, 1979), (Trice ve Woods, 1979).

İnsan ve hayvan deneklerle laboratuvar ortamında yapılan çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan öğrenilmiş çaresizlik modeli, çeşitli davranışların açıklanmasında önemli bir rol oynamıştır. Öğrenilmiş çaresizlik modeline göre, davranış ile sonucu arasında bağlantı olmadığının öğrenilmesi, güdüsel (motivational), bilişsel (cognitive) ve duygusal (emotional) alanlarda bozukluklar ortaya çıkartmaktadır. Güdüsel alandaki bozukluk, istemli davranışlarda azalmayla kendini göstermektedir. Ortaya çıkan bilişsel bozukluk ise, yapılan davranışın bir sonuç ortaya çıkarabileceğini öğrenmede güçlükle kendini göstermektedir. Birey, davranışının sonucunda ortaya çıkabilecek olası olumlu ve olumsuz sonuçları değerlendirmekte güçlükler yaşamakta, sonucu kontrol etme konusundaki olası seçeneklerini değerlendirememekte ve bunun sonucunda da bireyin düşünsel sürecinde bir tıkanıklık ortaya çıkmaktadır. Örseleyici bir olayla karşı karşıya kalan bir insan eğer bu olayı davranışlarıyla kontrol edemiyorsa, kontrol etme çabaları, yerini belirgin bir çöküntü duygusuna bırakmaktadır. Bu durumun uzun süre devam etmesinde ise genel bir çökkünlük durumundan (depresyon) söz edilmektedir (Roth ve Bootzin, 1974). Bu çökkünlük durumu duygusal bozukluk olarak nitelendirilmektedir.

Öğrenilmiş çaresizlik modeli, davranışların sonuçlarını kontrol edememe nedeniyle ortaya çıkan bu çökkünlük durumuna bir açıklama getirmesi nedeniyle bir depresyon modeli olarak nitelendirilmiştir. Bu görüş araştırma bulgularıyla da desteklenmiş ve çaresizliğin depresyonla ilişkisini inceleyen çalışmalar çaresiz davranış gösteren bireylerin depresyon seviyesinin de yüksek olduğunu

göstermiştir (Nolen-Hoeksema, Girgus ve Seligman, 1986), (Peterson ve Seligman, 1984), (Depue ve Monroe, 1978).

Orijinal çaresizlik modeli olarak adlandırılan bu ilk modele göre, organizmanın sadece kontrol edilemeyecek durumlara maruz bırakılması çaresizliğin ortaya çıkması için yeterli değildir. Bunun yerine, çaresizliğin gelişimi için sonucun kontrol edilemeyeceğine bireyin inanması gerekmektedir. Eğer birey belli bir davranışı göstermenin sonuca hiç bir etkisinin olmadığına inanırsa o davranışı gösterme sıklığında azalma ortaya çıkacaktır.

İkinci tür çalışmalarda ise, öğrenilmiş çaresizlik hipotezi insanlarla ilgili çeşitli durumları açıklamak için kullanılmıştır. Akademik başarı ve sosyal başarısızlık (Aydın, 1988/ a), (Aydın, 1988/ b), (Fowler ve Peterson, 1981), (Goetz ve Dweck, 1980), (Andrews ve Debus, 1978), Sosyal başarı eğitimi ve sosyal beceri eğitiminin öğrenilmiş çaresizliğin ortadan kaldırılmasına etkisi (Aydın, 1985), depresyon (Curry ve Craighead, 1990), (Peterson ve Seligman, 1984), (Depue ve Monroe, 1978), akademik başarı ve sınav kaygısı (Gündoğdu, 1994), (Fincham, Hokoda ve Sanders, 1989), yaşlanma, hastalık, kaygı ve uzun süreli yoksunluk bu alanlardan bazılarıdır (Peterson ve Seligman, 1987), (Ahrens ve Haaga, 1993).

1.3. Gözden Geçirilmiş Çaresizlik Modeli

Abramson, Seligman ve Teasdale, yukarıda açıklanan orijinal çaresizlik modelini gözden geçirerek dört alanda yetersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Modelin ilk yetersizliği olarak, çaresizlik davranışının ne zaman süregelen veya geçici olduğunu açıklamamasını göstermişlerdir. İkinci olarak, orijinal model, çaresizlik davranışının yaşamın diğer alanlarına hangi durumlarda genellendiğini hangi durumlarda sadece o duruma özgü olduğunu açıklamamaktadır. Orijinal modelin üçüncü yetersizliği olarak bireylerdeki benlik saygısı yer almaktadır. Bu model çaresizlik yaşantısı geçiren bireylerin çaresizlik davranışı yanında aynı zamanda benlik saygısında azalma veya yok olmanın nedenini ortaya koyamamaktadır. Son olarak, orijinal model çaresizlik eğilimi konusundaki bireysel farklılıkları dikkate almamıştır (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Abramson, Seligman ve Teasdale, daha sonra orijinal çaresizlik modelinin bu yetersizliklerinin ortadan kaldırmak üzere modeli yeniden yükleme kuramına dayanacak biçimde yeniden formüle etmişlerdir. Yeni modele göre, birey herhangi bir kontrolsüzlük durumuyla karşılaştığında, kendi kendine neden çaresizlik

yaşadığını sormaktadır. Bireyin, nedenle ilgili olarak yaptığı açıklama (causal attribution), yaşanan çaresizlik sorununun yaşamın öteki alanlarına da genellenip genellenmeyeceğini ve süregelen olup olmayacağını tayin etmektedir. Bir başka deyişle, gözden geçirilmiş çaresizlik modeli, çaresizlik yaşantısını nedensel yükleme modeliyle açıklamaktadır. Bu modelde çaresizliğe neden olan durumla ilgili olarak yapılan bu açıklamanın, bireyden bireye değiştiği ve her bir bireyin kendine özgü bir yükleme biçimine (attributional style) sahip olduğu da öngörülmüştür. Çaresizliğe yatkınlık konusundaki bireysel farklılığı açıklamak amacıyla da olumsuz olayları içsel, sürekli ve genel nedenlere yükleyen, olumlu durumları ise dışsal, geçici ve özel nedenlere yükleyen bireylerin bunun tam tersi bir nedensel yükleme eğilimi gösteren bireylere göre daha yoğun ve uzun süreli çaresizlik sorunu yaşayacağı belirtilmiştir (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Hem orijinal modelde, hem de yeniden formüle edilmiş öğrenilmiş çaresizlik modelinde öğrenilmiş çaresizliğin temel belirleyicisi olarak davranış ve sonuç arasındaki uyumsuzluk gösterilmektedir. Bununla birlikte, Abramson, Seligman ve Teasdale'e göre eski model davranış ile sonucu arasında uyumsuzluk olması durumunun hangi koşullarda geleceğe yönelik bir çaresizlik beklentisine yol açacağı konusunda yeterince açık değildir. Gözden geçirilmiş modele göre ise, bireyin davranış ve sonuç konusunda yaptığı nedensel yükleme, geleceğe yönelik çaresizlik beklentisinin belirleyicisi olmaktadır. Bu beklenti, çaresizliğin genelliğini, kronikliğini ve çaresizlik belirtilerinin türünü belirlemektedir (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Her iki modelde de davranış ile davranışın sonucu arasında ilişki olmaması durumu, çaresizliği açıklamada temel nokta olarak görünmektedir. Bununla birlikte, bazı durumlarda bir birey belirli bir davranışın sonucunu kontrol edemezken, diğerleri benzer durumda davranışlarının sonucunu kontrol edebilmektedirler. Bazı durumlarda ise, birey belirli bir davranışın sonucunu kontrol edemezken, benzer bir durumda diğer bireyler de davranışlarının sonucunu kontrol edememektedirler. Orijinal çaresizlik modeli bu iki farklı durum arasında bir ayırım yapmamaktadır. Bir başka deyişle, orijinal modele göre davranışın sonucunun kontrol edilemediği her durumda çaresizlik belirtileri ortaya çıkmaktadır. Abramson, Seligman ve Teasdale, bireyin davranışın sonucunu kontrol edemediği ancak, çevresindeki başka insanların sonucu kontrol edebildiği (bireysel çaresizlik) durumlarla, hem bireyin, hem de çevresindeki insanların sonucu kontrol edemediği (evrensel çaresizlik) durumlar arasında bir ayırım yapmışlardır. Başka bir deyimle, evrensel çaresizlik durumunda birey davranışın

sonucunu ne kendisinin ne de bir başkasının kontrol edemeyeceğine inanmaktadır. Bunun yanında, bireysel çaresizlik durumunda ise birey davranışın sonucunu sadece kendisinin kontrol etmede yetersiz kaldığını düşünmekte, kendisi dışında herhangi bir başkasının sonucu kontrol edebilme olasılığının bulunduğuna inanmaktadır (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Abramson, Seligman ve Teasdale, evrensel çaresizliği bir kanser örneğiyle açıklamaktadırlar. Çocuğu lösemi olmuş bir baba, bütün çabalarına rağmen çocuğunu iyileştirmeyi başaramamıştır. Artık yapabileceği hiç bir şey olmadığına inanmaktadır. Löseminin tam olarak tedavi edilememesi nedeniyle başka birisinin de yapabileceği bir şey yoktur. Böyle bir durumda, babanın çocuğunu iyileştirmek için gösterdiği çaba belli bir süre sonra azalmaya başlayacak ve baba çaresizlik davranışı göstermeye başlayacaktır. Bu durum evrensel çaresizlik olarak tanımlanmaktadır (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Benzer bir örnekle, sürekli ders çalışmasına, hiç devamsızlığı olmamasına, özel dersler almasına rağmen bir türlü başarılı olamayan bir öğrenci, en sonunda başarısızlığın nedeni olarak kendisini görmeye başlamıştır. Başaramamasının nedeni olarak, zekâ seviyesinin dersleri başarmasına yetecek seviyede olmadığına inanmaktadır. Derste başarılı olmak için gereken bir seviye vardır ve bazı kişiler bu seviyede başarı göstermektedir. Öğrenci ders çalışmayı bırakmıştır. Böyle bir durumda bireyin ders çalışmayı bırakmasıyla kendisini gösteren çaresiz davranış ise bireysel çaresizlik olarak açıklanmaktadır.

Evrensel ve bireysel çaresizlik arasındaki önemli farklardan birisi de benlik saygısıyla ilgilidir. Eğer birey davranışın sonucunu kontrol edememe durumunun sadece kendisine özgü bir durum olduğunu, başkalarının sonucu kontrol edebildiğini düşünürse benlik saygısı azalır. Abramson, Seligman ve Teasdale, evrensel ve bireysel çaresizlik ayırımının kendisini benlik saygısı noktasında gösterdiğini belirtmektedirler. Önemle üzerinde durulması gereken nokta ise, hem orijinal model, hem de yeniden formüle edilmiş çaresizlik modeli evrensel ve bireysel çaresizlik yaşantısının ikisinde de bilişsel ve motivasyonla ilgili sorunların ortaya çıkacağını vurgulamaktadırlar. Öğrenilmiş çaresizlik belirtileri bireyin, davranışın sonucunu kontrol edememek konusundaki inancının doğru olması veya olmamasından ve kontrol edilmesi gereken durumun özelliklerinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Yeniden formüle edilmiş öğrenilmiş çaresizlik modeline göre, çaresizlik belirtileri belirli bir duruma yönelik olabilmesinin yanında birçok yaşantıyla da

ilgili olabilmektedir. Örnek olarak, derslerinde sürekli başarısızlık yaşayan ve ne kadar çaba gösterirse göstereceği başarılı olamayan bir öğrencinin, yaşamının sadece derslerle ilgili bölümünde çaresizlik yaşayabilmesi yanında, bu çaresizlik yaşantısını yaşamının başka birçok alanına genelleşebilmesi olasılığı da bulunmaktadır. Böylece birey, bu genellenmenin sonucunda arkadaşlık ilişkilerinde, mesleki yaşamında, yaşamının diğer birçok alanında çaresiz davranışlar gösterebilir. Çaresizlik yaşantısının sadece belirli bir yaşantıyla sınırlı olması, “duruma özel” (situation specific) çaresizlik olarak değerlendirilmektedir. Belirli bir durumda çaresizlik yaşantısına maruz kalan bireyin bu yaşantıyı yaşamının diğer alanlarına da genellemesi durumunda çaresizlik belirtileri “genel” (global) çaresizlik olarak değerlendirilmektedir.

Öğrenilmiş çaresizlikte deneyimin süresi de çaresizliğin ortaya çıkıp çıkmayacağını belirleyen önemli noktalardan birisidir. Bir başka deyişle, çaresizlik belirtilerinin ortaya çıkmasında en önemli boyutlardan birisi, bireyin kontrol edilemezliğin süresiyle ilgili yaptığı nedensel yüklemelerdir.

Abramson, Seligman ve Teasdale, süreyle ilgili yapılan nedensel yüklemenin bireysel farklılıklar gösterdiğini belirtmekte ve aynı duruma maruz kalan bireylerin farklı nedensel açıklamalar yapabileceğine dikkat çekmektedirler. Çaresizlik belirtileri bazen dakikalar, bazen de yıllarca sürebilmektedir. Eğer çaresizlik belirtileri görece daha uzun süreli olursa bu durum çaresizliğin “süreğen” (chronic) olduğunu göstermekte, daha kısa süreli olan durumlarda ise çaresizlik belirtileri “geçici” (transient) olarak değerlendirilmektedir. Birey sonucunu kontrol edemediği bir duruma maruz kaldığında bu durumun nedeniyle ilgili bir açıklama yapmaktadır. Bu açıklama geleceğe yönelik davranış-sonuç ilişkisi beklentisini etkilemektedir. Böylece, birey geleceğe yönelik olarak süreğen veya geçici, yaşamının birçok alanına genellenmiş veya sadece maruz kaldığı duruma özel çaresizlik belirtileri gösterebilmektedir. Başka bir ifadeyle, yapılan nedensel yüklemelerden bazıları süreğen olurken bazıları geçici, bazıları genel olurken de bazıları duruma özeldir (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Gözden geçirilmiş öğrenilmiş çaresizlik modelinde, çaresizlik belirtilerinin süreğen olması durumunda süreğen (chronic) terimi yerine “değişmez” (stable) ve kısa süreli olması durumunda da “değişebilir” (unstable) terimlerinin kullanılması daha uygun görülmektedir. Abramson, Seligman ve Teasdale, çaresizlikte değişmez faktörlerin daha uzun süreli olduğunu ve tekrar edici (recurrent) özellik gösterdiğini değişebilir faktörlerin ise daha kısa süreli olduğunu ve geçici özellikler gösterdiğini belirtmektedirler (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Örneğin, olumsuz bir olaya maruz kaldığında bireyin bu durumu (a) kontrol edecek yetenekten yoksun olma (içsel-değişmez faktör) (b) çaba göstermeme (içsel-değişebilir faktör) (c) maruz kalınan durumu kontrol etmenin zorluğu (dışsal-değişebilir faktör) veya (d) şans ya da kader (dışsal-değişebilir faktör) durumlarından herhangi birisiyle açıklaması mümkün olur.

Abramson, Seligman ve Teasdale, çaresizlik belirtileri gösterme konusunda bireysel farklar olduğunu belirtmişler ve olumsuz bir duruma maruz kaldığında bu durumu içsel, değişmez ve genel bir nedensel yüklemeye biçimiyle açıklayan bireylerin tam tersi bir nedensel açıklama yapan bireylere göre daha çok çaresizlik belirtileri gösterdiklerini iddia etmişlerdir. Araştırmacılara göre bu bireyler olumlu durumlarda ise tam aksine dışsal, değişebilir ve duruma özel bir nedensel yüklemeye biçimini kullanmaktadırlar (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Özet olarak, gözden geçirilmiş öğrenilmiş çaresizlik modeline göre, davranış-sonuç arasındaki kontrol yokluğunu içsel, değişmez ve genel bir nedensel yüklemeye biçimiyle açıklamayı alışkanlık haline getirmek, yaşamın birçok alanında daha uzun süreli çaresizlik yaşantılarına neden olmaktadır.

Öğrenilmiş çaresizlik modelinin nedensel yüklemeye modeline dönüşmesini izleyen yıllarda Peterson ve Seligman yüklemeye biçimi (attributional style) yerine çaresiz açıklama biçimi (helpless explanatory style) terimini kullanmaya başlamışlardır. Açıklama biçimi, bireyin özellikle olumsuz durumlara yönelik tepkilerini etkileyen bir bireysel özellik olarak ele alınmıştır (Peterson ve Seligman, 1984).

Weiner'in (1974) çalışmaları sonucu ortaya çıkan yüklemeye kuramına göre birey, dış dünyayı bir nedensellik düşüncesi içinde algılamakta ve davranışları, bir neden-sonuç ilişkisi içinde ele almaktadır. Yüklemeye kuramı, bireyin davranışını iki nedensel kaynaktan birisine; kendisine veya dışsal etmenlere yüklediğini belirtmektedir (Weiner, 1974). Öğrenilmiş çaresizlik kuramının bir nedensel yüklemeye kuramına dönüştürülmesinden sonra öğrenilmiş çaresizlik kuramı, bireyin, bir kontrolsüzlük durumuna maruz kaldığı zaman bu duruma nedensel bir açıklama getirdiğini iddia etmekte, bu nedensel açıklamanın biçiminin de bireylerde çaresizlik belirtilerinin ortaya çıkıp çıkmamasına neden olduğu belirtilmektedir (Abramson, Seligman ve Teasdale 1978). Ayrıca, bireyin çaresizlik yaşantısında, maruz kaldığı durumun özelliklerinden daha çok bu duruma getirdiği açıklama ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, Peterson ve Seligman yüklemeye biçimi yerine açıklama biçimi teriminin kullanılması

gerektiğini belirtmişler ve bunu bireysel bir farklılık olarak değerlendirmişlerdir (Peterson ve Seligman, 1984).

Sonuç olarak, gözden geçirilmiş öğrenilmiş çaresizlik modeli, kontrolün olmaması durumunu içsel, sürekli ve genel nedenlerle açıklama konusundaki alışkanlığın, bireylerde çaresizlik yaşantısına neden olduğunu öne sürmektedir.

1.4. Problem

Çocuk suçluluğu, içinde yaşadığımız modern çağın en önemli sorunlarından birisi haline gelmiş, dünyada ve özellikle ülkemizde çocuk suçluların sayısı giderek artış göstermeye başlamış ve bu durum hukuk, sosyoloji, psikoloji ve biyoloji gibi alanların başlıca araştırma konusu haline gelmiştir. Ceza Hukuku'nun verdiği tanıma göre suç, yasanın cezalandırdığı harekettir, ancak suçun altında yatan nedenler Ceza Hukuku'nun tanımladığı gibi ''yasanın cezalandırdığı hareket'' olarak ele alınamayacak kadar karmaşık ve çok yönlüdür.

Suç olgusunun birden fazla disiplin tarafından bir inceleme konusu olarak ele alınması, suçlulukla ilgili çok sayıda yaklaşım biçiminin oluşmasına neden olmuştur. Suçluluk olgusunu araştıran uzmanların bir bölümü kalıtsal, biyolojik ve fizyolojik nedenler üzerinde dururken, bir bölümü de duygusal, toplumsal ve yakın çevresel faktörlere ağırlık vermektedirler. Çocuğu suça yönelten birçok neden olmakla beraber suç gibi sosyal problemlerin büyük ölçüde toplumsal yapı ve aile ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda bozuk aile yapısı, anne-baba yoksunluğu ve anne-baba çocuk ilişkisinin, çocuğun suça yönelmesindeki önemli etkenler olduğu bulunmuştur. Burada üzerinde önemle durulması gereken noktalardan bir tanesi suçun öğrenilmiş bir davranış olduğudur (Erdoğan, 2005). Yani, suçlu davranışın kendiliğinden ortaya çıkmadığı, belli aşamalardan geçerek öğrenildiği ve bunun sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Anne-babanın çocuğa yönelik tutumları, tavırları, ona değer verip vermemesi, ona yardımcı olup olmaması gibi etkenler çocuğun kişilik ve duygusal gelişiminde son derece önemli rol oynamaktadır (Arriaga 1999). Anne-babanın çocukla ilişkisinin düzeyi çocuğun kişilik ve duygusal gelişimine olumlu katkı yapabileceği gibi, bu ilişkinin yeterince sağlıklı olmaması sonucu tam tersi bir etki yapıp çocukta ''Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışı''nın oluşmasına da neden olabilir. İlk kez Seligman ve arkadaşları tarafından kullanılan Öğrenilmiş Çaresizlik terimi, olayların sonucunu kontrol edememe durumu ile karşılaşan bireyin gelecekteki tepkilerinin boş ve yetersiz olacağı inancını geliştirmesi ve bunu kontrol edebilecek durumlara genellemesi anlamına gelmektedir (Seligman, 1973). Öğrenilmiş Çaresizlik

modeline göre bireyin davranış ve o davranışın sonucu arasında bir ilişki olmadığını öğrenmesi ve bunu gelecekteki durumlara genellemesi çaresizlik davranışı şeklinde kendini göstermektedir. Şimdiye kadar gerek yurtiçinde gerekse yurt dışında yapılan birçok bilimsel araştırmada öğrenilmiş çaresizlik davranışının ortaya çıkmasına etki eden nedenler ve öğrenilmiş çaresizlik davranışının bireylerin davranışlarını ve geleceğe yönelik motivasyonlarını ne şekilde etkilediği incelenmiştir. Ancak yapılan bu çalışmaların hiçbirisi öğrenilmiş çaresizlik davranışı ve bireyin gösterdiği suç davranışı arasındaki ilişkiyi incelememiştir. Yapılan araştırmalarda, bireyde görülen öğrenilmiş çaresizlik davranışını etkileyen cinsiyet, yaş, eğitim, sosyo-ekonomik durum vb. üzerinde durulmuş ve bu faktörlerin bireyin öğrenilmiş çaresizlik davranışı gösterip göstermemesinde ne derece etkili olduğu araştırılmıştır. Yapılan bu araştırmaların sonucunda, bireyde görülen öğrenilmiş çaresizlik davranışının çeşitli faktörlere göre değiştiği tespit edilmiş, ancak bu davranış örüntüsünün ortaya çıkması birçok farklı değişkeni içerdiğinden tam olarak bir alt ve üst limiti tespit edilmemiştir. Başka bir deyişle, her bir bireyde olması gereken standart bir öğrenilmiş çaresizlik davranışı seviyesi yoktur. Bu noktada, çocukların suça sürüklenmesinde etkisi olduğu düşünülen bazı etkenlerle öğrenilmiş çaresizlik davranışı göstermelerine neden olan etkenlerin benzer olduğu veya örtüştüğü düşünülmüş ve suça sürüklenmiş çocuklarda bu davranış örüntüsünü etkileyen nedenlerin araştırılmasının çocukların suça sürüklenmesinde bir tanı konması bakımından yararlı olabileceği düşünülmüştür. görülüp görülmediğinin araştırılması ve eğer görülüyor ise buna neden olan etkenlerin tespit edilmesinin çocuk suçluluğu araştırmaları açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

2. Hipotezler

Suçta sürüklenmiş çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik düzeyinin farklı değişkenler ve algılanan anne baba tutumları bakımından değiştiği düşünülmekte olup şu sorulara yanıt aranmıştır.

- 1.** Suçta sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocukların yaşları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?
- 2.** Suçta sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında Çocukların öğrenim durumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?
- 3.** Suçta sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocuğun işlediği suçun niteliği bakımından anlamlı bir fark

var mıdır?

4. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocuğun kriminolojik geçmişi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

5. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında anne ve babanın öğrenim durumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

5.1. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında annenin öğrenim durumu bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

5.2. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında babanın öğrenim durumu bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

6. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında ailenin gelir seviyesi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

7. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında algıladıkları anne-baba tutumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

7.1. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında algıladıkları anne tutumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

7.2. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında algıladıkları baba tutumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Öğrenilmiş Çaresizlik kavramı uzun yıllardır çeşitli araştırmalara konu olmuş ve bu konuda birçok değişik görüş ortaya atılmıştır. Son yıllarda Öğrenilmiş Çaresizlik konusunda yapılan araştırmalar, öğrenilmiş çaresizlik davranışının erken yaşlardan itibaren başladığını, bu davranışın çocuğun duygusal

ve kişisel gelişimini etkileyeceğini ve yaşamında çok önemli sonuçlar doğurabileceğini, bu düşünce durumunun önlenmemesi durumunda yetişkinlikte depresif bozukluklara dönüşebileceğini ortaya koymuştur.

Türkiye’de Öğrenilmiş Çaresizlik davranışı ile ilgili ilk araştırmalar, 1985 yılında Aydın tarafından Öğrenilmiş Çaresizlik Davranış Ölçeği’nin Türkçe’ye uyarlanmasının ardından yapılmaya başlanmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar çoğunlukla ilköğretim, lise veya üniversitelerde eğitim gören öğrenciler üzerinde yapılmış olup daha çok öğrencilerin akademik başarıları ile Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışı arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışı konusunda, Türkiye’de suça sürüklenmiş çocuklarla ilgili yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olup, bu araştırmanın bu bakımdan bir ilk olması beklenmektedir. Bir toplumu oluşturan önemli unsurlardan birinin çocuklar olduğu ve toplumun geleceğinin çocukların bedensel, ruhsal ve zihinsel yönden iyi yetişmelerine bağlı olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın gerekçesi; suça yönlendirilmiş çocukların içinde doğduğu ve yetiştiği aile yapısı, ailenin sosyo-kültürel özellikleri, ebeveyn-çocuk ilişkileri vb. etkenleri göz önünde bulundurarak ailenin, çocuğun öğrenilmiş çaresizlik davranışları geliştirmesinde ve suça itilmesindeki rolünü genel hatlarıyla açıklamaya çalışmaktır. Bu araştırmadan elde edilen bulguların, çocuğun suça yönlendirilmesinde, ailenin çocuğu nasıl etkilediği konusuna ışık tutarak, onun topluma yararlı bir birey olması için gerekli ortamın yaratılmasına, çocuğa rehberliğin sunulmasına ve bu konuda ne gibi önlemlerin alınması gerektiği konularında yardımcı olması beklenmektedir.

4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir.

- 1) Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ve algılanan anne-baba davranışları, bu ölçeklerin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- 2) Araştırma bulguları İstanbul Kartal ilçesi Kartal Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde herhangi bir suçtan dolayı yargılanmakta olan 12-18 yaş arası çocuklardan elde edilen verilerle sınırlıdır.
- 3) Araştırma sonuçları, çalışma evrenini oluşturan İstanbul Kartal İlçesi Kartal Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde herhangi bir suçtan dolayı yargılanmakta olan 12-18 yaş arası çocuklara genellenebilir.

5.Varsayımlar

1. Araştırmanın örnekleme giren çocukların kendilerinden istenilen bilgileri içtenlikle ve doğru olarak cevaplandıkları kabul edilmektedir.
2. Araştırmanın değişkenlerini ölçmede kullanılan ilgili ölçeklerin öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik ve algılanan anne-baba özelliklerini ölçmede geçerli ve güvenilir oldukları kabul edilmiştir.
3. Araştırma sonuçları, çalışma evrenini oluşturan İstanbul Kartal ilçesi, Kartal Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde yargılanması devam eden diğer çocuklara da genellenebilir.

6. Tanımlar

Suç: Bir toplumun veya devletin oluşturduğu kanunlar tarafından, yapılması yasaklanan ve cezalandırılan eylem olarak tanımlanmaktadır (Ögel, 2007).

Suçta Sürüklenmiş Çocuk: Türk Ceza Yasasına göre, suç teşkil eden bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılan, yada güvenlik tedbirine karar verilen çocuk suçta sürüklenmiş çocuk olarak tanımlanmıştır (Türk Ceza Kanunu)

Öğrenilmiş Çaresizlik: Bir davranış ile bu davranışın sonucu arasında bir bağlantı olmadığını öğrenmesi sonucunda bireyin benzer durumlarda gereken davranışı yapmaması olarak tanımlanır (Seligman, 1973).

Algılanan anne-baba tutumları: Çocuk ve ergenlerin anne ve babalarının kendilerine karşı olan davranış ve tutumlarını algılama biçimi olarak tanımlanmaktadır (Baumrind, 1971).

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu bölümde araştırma grubunu oluşturan katılımcılar, veri toplama araçları ve bunların özellikleri ile araştırmada izlenen işlem yolu açıklanmıştır.

Araştırmada, 15.01.2008 ile 30.06.2008 tarihleri arasında İstanbul ili Kartal ilçesi Kartal Ceza Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde, herhangi bir suç isnadı ile yargılanmakta olan 12-18 yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanları hipotezlerde ele alınan değişkenler ve algılanan anne-baba tutumları bakımından incelenmiştir. Araştırmada toplam 104 adet çocukla çalışılmış olup, elde edilen puanlar suça sürüklenmiş çocuklar grubunun kendi içerisinde, hipotezlerde bahsedilen farklı değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. Araştırma, grup içerisindeki farklılaşmaların kaynağını bulmayı hedeflediği için, bir başka gruba mukayese yapılmamıştır.

2.2 Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, 15.01.2008 ile 30.06.2008 tarihleri arasında Kartal Ceza Adliyesi Çocuk Mahkemelerinde, herhangi bir suç isnadı ile yargılanmakta olan 12-18 yaş arası suça sürüklenmiş çocuklar oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, Kartal Ceza Adliyesi'ndeki 1.Çocuk Mahkemesi, 2. Çocuk Mahkemesi ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi olmak üzere 3 farklı mahkemede herhangi bir suç isnadı ile yargılanmakta olan 12-18 yaş arası suça sürüklenmiş çocuklar arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 104 çocuk oluşturmaktadır. Veri toplarken her 3 mahkemeden de eşit sayıda çocuk üzerinde uygulama yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan çocukların mahkemelere göre sayısal dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo I

Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Çocukların Mahkemelere Göre

Sayısal Dağılımı

Mahkeme	1. Çocuk Mahkemesi	2. Çocuk Mahkemesi	Çocuk Ağır Ceza Mahk.
Çocuk Sayısı	35	36	33

2.3 Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, Aydın (1987) tarafından geliştirilmiş olan Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği (ÖÇÖ), Kuzgun ve Eldeleklioğlu (1993) tarafından geliştirilen Anne Baba Tutum Ölçeği ve hipotezlerde ele alınan bağımsız değişkenlere ait bilgileri elde edebilmek için araştırmacı tarafından geliştirilen bir 'Kişisel Bilgi Toplama Formu' kullanılmıştır.

2.3.1 Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği (ÖÇÖ)

İlk olarak Seligman ve arkadaşlarının geliştirdiği Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği (ÖÇÖ)'nin, Türkiye'ye uyarlaması ve standardizasyonu Aydın tarafından 1985 yılında yapılmıştır. Ölçek, öğrenilmiş çaresizliğe özgü içsel, değişmez ve genel yükleme boyutlarını ölçecek biçimde hazırlanmış olan 48 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin maddelerinin yazılmasında daha önce Aydın tarafından Türkçe'ye uyarlanan ''Çocuk Yükleme Biçimi Ölçeği''nden yararlanılmıştır. Maddelerin yarısı olumlu yarısı olumsuz olacak şekilde düzenlenen Yükleme Biçimi Ölçeği'nin her maddesinde olumlu ya da olumsuz bir olay betimlenmekte ve bu olaya ilişkin iki nedensel yükleme biçimi örneği sunulmaktadır. Ölçeği yanıtlayan katılımcılardan bu iki seçenektan hangisi kendilerine uygansa onu işaretlemeleri istenmektedir. Ölçekteki 30 maddeden 16'sı içsel-dışsal, 16'sı değişmez-değişebilir, 16'sı ise özel-genel nedenlere yükleme boyutu ile ilgilidir. Böylece, ölçekte üç tane yükleme boyutu ve bunların bileşimlerini ölçen maddeler bulunmaktadır. Bu şekilde katılımcıların ölçekten tek bir puan almaları sağlanmış olmakta ve aldıkları puana göre öğrenilmiş çaresizliğe özgü yükleme biçiminin sahip olup olmadıkları saptanmaktadır. Ölçeğin puanlanmasında ise şu şekilde bir yol izlenmektedir: Olumsuz durumların betimlendiği maddelerde bu sunulan duruma verilen her bir içsel, değişmez ve genel boyutu yansıtan yanıtta bir puan, olumlu olayların betimlendiği maddelerde ise her bir dışsal, değişebilir ve özel boyutu yansıtan yanıtta bir puan verilmektedir. Sonra elde edilen bu puanlar toplanarak her katılımcı için tek bir öğrenilmiş çaresizlik yükleme biçimi puanı elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan ''0'', en yüksek puan ise ''48''dir. Böylece yüksek puan öğrenilmiş çaresizliğin varlığına işaret etmektedir.

2.3.1.1. Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeğinin Geçerliliği

Ölçeğin geçerliliği Aydın tarafından kapsam geçerliliği, uyum geçerliliği ve yapı geçerliliği açısından incelenmiştir.

Başlangıçta 36 maddeden oluşan ölçek, hazırlandıktan sonra Hacettepe Üniversitesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi psikoloji bölümlerinde görev yapmakta olan yedi öğretim üyesine uzman kanısı olarak verilmiştir. Uzmanlardan ölçeğin tüm maddelerinin ölçmek istediği alanı ne derece yansıttığını 3 (tam anlamıyla yansıtıyor), 2 (yansıtıyor), 1 (biraz yansıtıyor), 0 (yansıtıyor) biçiminde dört dereceli ölçek üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir. Uzmanların değerlendirmelerinin analizi ölçeğin tüm maddeleri için "tam anlamıyla yansıtıyor" ortalama yüzdesinin 74, "yansıtıyor" ortalama yüzdesinin 18, "biraz yansıtıyor" ortalama yüzdesinin 6 ve "yansıtıyor" ortalama yüzdesinin 2 olduğunu göstermiştir. Uzmanların verdiği "tam anlamıyla yansıtıyor" ve "yansıtıyor" yanıtları birlikte alındığında tüm maddeler için ortalama % 92'dir. Ancak elde edilen bu değer tatmin edici bulunmamış ve ölçek sorunlu görünen altı maddesi çıkarılarak uzmanların değerlendirmesine tekrar sunulmuştur. Uzmanlardan bu kez alınan yanıtların değerlendirmesi ölçeğin 30 maddesinin de "tam anlamıyla yansıtıyor" bulunduğunu göstermiştir.

Ölçeğin yapı geçerliliği bilinen grupların puanlarının karşılaştırılması tekniği ile sınanmıştır. Bunun için ölçek, normal ve nörotik depresif tanısı almış deneklere uygulanmıştır. Sonuçta elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark "t testi" ile analiz edilmiş ve iki grubun puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur.

2.3.1.2. Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeğinin Güvenirliği

Ölçeğin geliştirilme çalışması puan değişmezliği ve iç tutarlığı olmak üzere iki kısımda yürütülmüştür. Ölçeğin iç tutarlığına ilişkin analizler nörotik depresif tanısı almış deneklerin ÖÇÖ puanları üzerinde yapılmıştır. Cronbach alpha iç tutarlık korelasyonları hem ölçeğin tümü, hem de madde bırakılması için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Ölçeğin madde bırakma korelasyonları 0.57 ile 0.63 arasında değişmektedir. Bu değerlerin tatmin edici olduğu düşünülmüş ölçekten madde çıkarılmasına gerek görülmemiştir. Ölçeğin tümü için bulunan alpha katsayısı 0.62 dir. Alpha katsayısının anlamlığını saptamak için yapılan varyans analizi sonucunda, bu değer 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu ölçeğin iç

tutarlılığının tatmin edici olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, ölçeğin güvenilirliğinin bir ölçüsü olarak yorumlanmıştır.

Ölçeğin puan değişmezliğine ilişkin analizler test-tekrar test korelasyonlarına dayandırılmıştır. Bu amaçla ölçek ODTÜ Fen Bilimleri öğrencilerinden oluşan bir gruba dört hafta ara ile iki kez uygulanmıştır. Deneklerinden her iki uygulamadan aldıkları puanlar üzerinden hesaplanan ve Pearson momentler çarpımı tekniği ile bulunan güvenilirlik katsayısı 0.65 tir. Bulunan değer 0.001 düzeyinde anlamlı olup, ölçeğin yükleme biçimi normal deneklerde de güvenilir olarak ölçtüğü anlaşılmaktadır.

2.3.1.3 Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeğinin Puanlanması

Katılımcıların, içsel, değişmez, genel yükleme boyutunu yansıtan yanıtlarına ‘1’ puan, dışsal, değişebilir, öznel yükleme boyutunu yansıtan yanıtlarına ise ‘0’ puan verilmiştir. Toplam puan arttıkça, katılımcıların öğrenilmiş çaresizliğe özgü yükleme biçimini kullanmaları artmaktadır.

Örnek :

1. Balık tutmaya gittiniz, ama hiç balık tutamadınız.
 - a. Balık tutmayı bilmediğim için tutamadım.
 - b. Avlandığım yerde balık az olduğu için tutamadım.

Bu soruda eğer (a) şıkkı işaretlenmiş ise ‘1’ puan, (b) şıkkı işaretlenmiş ise ‘0’ puan verilmektedir.

2.3.2. Anne Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ)

Anne Baba Tutum Ölçeği, Kuzgun ve Eldeleklioğlu tarafından çocuk ve ergenlerin algıladıkları anne baba tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 1993; 2005).

Toplam 42 maddeden oluşan Anne Baba Tutum Ölçeği anne-baba tutumlarını “demokratik”, “koruyucu/istekçi” ve “otoriter” olmak üzere üç boyutta değerlendirmektedir. Demokratik tutumu ölçen 15 madde, koruyucu/istekçi tutumu ölçen 15 madde ve otoriter tutumu ölçen 12 maddeden oluşan ölçek, “Hiç uygun değil”, “Pek uygun değil”, “Biraz uygun”, “Çok uygun”, “Tamamen uygun” ifadelerine göre işaretlenmektedir. Ölçek yanıtlanırken bireyden her bir ifadenin kendisi için ne derece doğru olduğunu en yakın ebeveynini düşünerek yanıtlaması

istenmektedir. Bu şekilde yanıtlanan maddeler “Hiç uygun değil” karşılığı 1, “Pek uygun değil” karşılığı 2, “Biraz uygun” karşılığı 3, “Çok uygun” karşılığı 4, “Tamamen uygun” karşılığı 5 olarak değerlendirilmiştir.

2.3.2.1. Anne Baba Tutum Ölçeği'nin Geçerliliği

Ölçeğin hazırlanmasında Kuzgun (1972) ve Bilâl (1984)'in geliştirdiği 'Ana-Baba Tutum Ölçekleri'nden yararlanılmıştır. Bu ölçeklerin bazı maddeleri aynen alınmış, bazıları ise yeniden düzenlenmiştir. Başka kaynaklar da incelenerek yeni maddeler eklenmiştir. Böylece 57 maddelik bir ölçek oluşturulmuş ve 15 kişilik bir uzman grubuna verilerek önce her maddenin demokratik ve otoriter ana-baba tutumlarından hangisini yansıttığına karar vermeleri; daha sonra her ifadenin karar verilen tutumu ne derece yansıttığını 3 dereceli bir ölçek üzerinde belirtmeleri istenmiştir. Uzmanların %70'inin 'kesinlikle yansıtıyor' kanısına vardıkları maddeler ölçeğe alınmış 'orta derecede yansıtıyor' kanısına vardıkları maddelerin bazıları uzman önerileri doğrultusunda değiştirilmiş, 'az yansıtıyor' kanısına varılan maddeler ise çıkartılmış ve ölçek son halini almıştır.

2.3.2.2. Anne Baba Tutum Ölçeği'nin Güvenirliği

Anne Baba Tutum Ölçeği'nin güvenilirliğini belirlemek için Kuzgun tarafından 2005 yılında yapılan çalışmada önce ölçeği oluşturan üç alt ölçeğin iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır. Sonra ölçeğin kararlı bir ölçme yapıp yapmadığı testin tekrarı yöntemi ile belirlenmiştir. Anne Baba Tutumları Ölçeği'ne ilişkin iç tutarlılık ve kararlılık katsayıları; Demokratik tutum için İç Tutarlılık katsayısı 0.89, kararlılık katsayısı 0.92; Koruyucu/İstekçi tutum için İç Tutarlılık katsayısı 0.82, kararlılık katsayısı 0.75; Otoriter tutum için İç Tutarlılık katsayısı 0.78 ve kararlılık katsayısı 0.79 olarak belirlenmiştir.

2.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Bu form, araştırmada ele alınan suça sürüklenmiş çocuğun hangi mahkeme tarafından yargılandığı, yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, öğrenim durumu, çalışıp çalışmadığı, kriminolojik geçmişi, işlediği suçun niteliği, anne ve babasının öğrenim durumu ve ailenin gelir durumuna ilişkin bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda toplam 20 soru bulunmaktadır.

2.3.4. Veri Çözümleme Yöntemleri

Araştırmada kullanılan Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği, Algılanan Anne Baba Turum Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu'nun uygulamaları 15.01.2008 ile 30.06.2008 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerinden uygulanmasından önce araştırmanın içeriğini özetleyen bir rapor hazırlanarak Kartal Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi, Kartal 1. Çocuk Mahkemesi ve Kartal 2. Çocuk Mahkemesi Başkanlığı'na sunulmuş ve gerekli izinler alınmıştır. Uygulama tek oturumda ve bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Çocuklara çalışma hakkında ön bilgi verilmiş ve isimlerinin herhangi bir şekilde bu çalışma içerisinde kullanılmayacağı, yapılacak olan bu çalışmanın yargı sürecine bir etkisi olmayacağı konusunda çocuklar rahatlatılmaya çalışılmış ve çocukların soru sormalarına izin verilmiştir. Samimi olarak verilecek yanıtların araştırmadan elde edilecek sonuçların güvenilirliği açısından büyük önem taşıdığı belirtildi. Görüşmeler çocukların ve avukatlarının sözlü onamı alınarak, gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirildi. Uygulamanın yaklaşık olarak 60 dakika sürdüğü gözlenmiştir.

Envanterlerin ve formun cevaplandırılmasından sonra çocukların ÖÇÖ ve AADE cevap kağıtları ayrı ayrı değerlendirilmiş, eksik ya da yanlış dolduran öğrenciler olup olmadığı kontrol edilerek her bir envantere ait puanlamalar yapılmıştır.

Envanter cevap kağıtlarının puanlanması araştırmacı tarafından yapılmıştır. Toplanan veriler bilgisayarda SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programında analiz edilmiştir.

Bu araştırmanın bağımlı değişkeni suça sürüklenmiş çocuklardaki Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyidir. Bu bağımlı değişkeni ölçen envanterden elde edilen puanlar sürekli olup, eşit aralık ölçeğine girdikleri kabul edilmiştir. Ayrıca, puanların evrende normal dağıldığı ve grupların varyanslarının eşit olduğu kabul edilmiştir. Bağımlı değişkene etki eden bağımsız değişkenlerin alt grup sayılarına göre farklı analizler uygulanmıştır. Eğer bağımsız değişkenin alt grup sayısı iki ise "Bağımsız t-testi", üç veya daha fazla ise "Tek yönlü Varyans Analizi" uygulanmıştır. Varyans analizi sonucunda "F" değerinin anlamlı çıkması durumunda, farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır.

Verilerin analizinde önem düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmada ele alınan hipotezlerle ilgili olarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Birinci bölümdeki hipotezlerde yer alan yaş, çocuğun öğrenim durumu, işlenen suçun niteliği, çocuğun kriminolojik geçmişi, anne-babanın öğrenim durumu, ailenin gelir durumu ve algılanan anne baba tutumu değişkenlerine göre istatistiksel analiz yapılmış ve bunlar tablolar halinde sunulmuştur.

1.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ile Yaşları Arasındaki İlişki

1. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocukların yaşları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Burada, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı bir fark gösterip göstermediği sorusuna cevap aranmıştır. Bu soruya cevap aranırken, suça sürüklenmiş çocukların yaşları bakımından Türk Ceza Hukuku'ndaki uygulamaya paralel olarak iki gruba ayrılmalarının uygun olacağı düşünülmüştür: 12-15 yaş arası grup (suç fiilinin işlendiği tarihte 12 yaşını doldurmuş olup 15 yaşını doldurmamış olanlar) ve 15-18 yaş arası grup (suç fiilinin işlendiği tarihte 15 yaşını doldurmuş olup 18 yaşını doldurmamış olanlar).

Suçta sürüklenmiş çocukların yaşları Türk Ceza Kanunu'na göre 3 grupta toplanmıştır: 12 yaşa kadar (suç fiilinin işlendiği tarihte 12 yaşını doldurmamış olmak), 12-15 yaş arası (suç fiilinin işlendiği tarihte 15 yaşını doldurmamış olmak) ve 15-18 yaş arası (suç fiilinin işlendiği tarihte 18 yaşını doldurmamış olmak).

Türk Ceza Kanunu'na göre suç fiilinin işlendiği tarihte 12 yaşını doldurmamış olan çocukların Türk Ceza Kanununun 31. maddesinin birinci fıkrasına göre ceza sorumluluğu yoktur ve haklarında kovuşturma yapılamaz.

Suç fiilinin işlendiği tarihte 12 yaşını doldurmuş ancak 15 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza hukuku karşısındaki sorumluluğu askıdadır. Bu yaş grubunda bulunanlar hakkında takip edilecek yargısal faaliyet, çocuk hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 31 inci maddesinin ikinci fıkrası ile Çocuk Koruma

Kanununun 35 inci maddesinin birinci fıkrası gereğince yapılan incelemede, işlediği iddia edilen fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılamaya ve davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olup olmamasına göre değişecektir.

Suç fiilinin işlendiği tarihte 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış olan çocukların Türk Ceza Kanunu'nun 31 inci maddesinin üçüncü fıkrasına göre ceza sorumluluğu düzenlenmiştir. Kanun koyucu, bu yaş grubunda bulunan suça sürüklenen çocukların ceza sorumluluğu bakımından sorumluluğunu kabul etmektedir, ancak indirimli ceza uygulaması öngörülmektedir (Balo, 2001).

Oluşturulan iki ayrı yaş grubunun ”yaşlarına göre sayısal dağılımı” ile “öğrenilmiş çaresizlik ölçeği puan ortalamaları” ile standart sapmaları ve t değeri Tablo II’de verilmiştir.

Tablo II
Suçta Sürüklenmiş Çocukların Yaşlarına Göre Sayısal Dağılımı, ÖÇÖ
Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

YAŞ	N	ÖÇÖ x-	ÖÇÖ Ss	t	P
12-15 yaş grubu	50	16.68	2.29	-2.48	0.036*
16-18 yaş grubu	54	15.43	2.37		

*p<0.05 (Anlamlılık düzeyi)

Tablo II’de görüldüğü gibi 12-15 yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocukların ÖÇÖ puan ortalaması, 16-18 yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocuklardan daha yüksektir. Yaş grupları arasındaki bu puan farkının önemli olup olmadığının anlaşılması için t testi uygulanmış farkın anlamlı olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuç, suça sürüklenmiş çocukların “Öğrenilmiş Çaresizlik” düzeylerinin yaşa göre anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir. Buna göre, 12-15 yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyi, 16-18 yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocuklara göre daha yüksektir.

Bu sonuç, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocukların yaşları bakımından anlamlı bir fark bulunduğunu göstermektedir.

2.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ile Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki

2. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocukların öğrenim durumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Burada, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin öğrenim durumlarına göre anlamlı bir fark gösterip göstermediği sorusuna cevap aranmıştır.

Çocuklar öğrenim durumlarına göre okuryazar olmayan, ilkokul terk veya mezunu, ortaokul terk veya mezunu ve lise terk veya mezunu olmak üzere dört gruba ayrılmışlardır.

Oluşturulan bu dört ayrı grubun “öğrenim durumlarına göre sayısal dağılımı” ile “öğrenilmiş çaresizlik ölçeği puan ortalamaları” ve standart sapmaları Tablo III’de verilmiştir.

Tablo III

Suçta Sürüklenmiş Çocukların Öğrenim Durumlarına Göre Sayısal Dağılımı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Öğrenim Durumu	N	ÖÇÖ x⁻	ÖÇÖ Ss
Okuryazar olmayan	19	17.13	1.78

İlkokul terk/ mezun	32	16.21	1.66
Ortaokul terk/mezun	37	16.11	1.85
Lise terk/ mezun	16	15.98	1.47

Gruplar arasında, ÖÇÖ puanlarının ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığını ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo IV’de verilmiştir.

Tablo IV

Öğrenim Durumlarına Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P
Gruplararası	63.40	2	31.7	2.86	0.021*

Grup içi	4578.70	413	11.08	
Toplam	4642.1	415		

*p< 0.05 (Anlamlılık Düzeyi)

Tek yönlü Varyans Analizi sonucuna göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik puan ortalamalarının öğrenim durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ortaya çıkmış ve bulunan bu farkın kaynağını bulmak için Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır.

Tablo V'de öğrenim durumlarına göre suça itilmiş çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği puanları ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği sonuçları verilmiştir.

Tablo V

Öğrenim Durumlarına Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu

Öğrenim Durumu	(1)	(2)	(3)	(4)
Okuryazar olmayan	(1) -	2.13*	2.24*	2.46*
İlkokul terk/mezun	(2)	-	2.03*	2.12*
Ortaokul terk/mezun	(3)		-	2.35
Lise terk/mezun	(4)			-

***P<.05**

LSD testi sonucuna göre, okuryazar olmayan ve ilkokul terk/mezun çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, ortaokul terk/mezun ve lise terk/mezun çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Bu sonuca göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocukların öğrenim durumları bakımından anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir.

3.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile İşledikleri Suçun Niteliği Arasındaki İlişki

3. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocuğun işlediği suçun niteliği bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Burada, işledikleri suç bakımından farklı kategorilerde değerlendirilen suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin anlamlı bir fark gösterip göstermediği sorusuna cevap aranmıştır. Suçun niteliği, suçun ağırlık derecesi olup Türk Ceza Kanunu'na göre farklı ceza tespiti gerektirmektedir. Taksirle adam öldürme veya yaralama, gasp, ırza tasaddi, uyuşturucu madde ticareti yapma veya nitelikli yağma gibi suçlar ağır cezalı suçlar kapsamında değerlendirilmekte olup, bu suçlarla ilgili yargılama işlemi Ağır Ceza Mahkemeleri tarafından yapılmaktadır. Bu suçlardan biri veya birkaçını işlemiş olan çocuklar ile ilgili yargılama ise Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri tarafından yapılmaktadır. Bu araştırmada istatistiksel analiz yapılırken, bu tür suçlara (1) kod numarası verilmiş ve bu suçlardan dolayı yargılanmakta olan çocuklar birinci grubu oluşturmuştur. Hırsızlık, müessir fiil (basit yaralama), trafik kanununa muhalefet, ateşli silahlar kanununa muhalefet, toplantı ve yürüyüş kanununa muhalefet, hakaret ve benzeri suç fiilleri ise basit suç kapsamında değerlendirilmekte ve bu tür suçlardan dolayı yargılanmakta olan çocukların yargılama işlemi Çocuk Mahkemeleri tarafından yapılmaktadır. Bu tür suçlara da, istatistiksel analiz yapılırken (0) kod numarası verilmiş ve bu grupta yer alan çocuklar da ikinci grubu oluşturmuştur.

Oluşturulan bu iki grubun öğrenilmiş çaresizlik puan ortalamaları t-testi ile karşılaştırılmıştır. Grupların sayısal dağılımı, öğrenilmiş çaresizlik puan ortalamaları ve standart sapması ile t-değeri Tablo VI'de verilmiştir.

Tablo VI

Suçta Sürüklenmiş Çocukların İşledikleri Suçun Niteliğine Göre Sayısal Dağılımı, ÖÇÖ Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Suçun Niteliği	N	ÖÇÖ x̄	ÖÇÖ Ss	t	P
1.Grup (Ağır Suç)	33	16.03	2.26	10.98	0.754
2.Grup (Basit Suç)	71	16.21	2.33		

*p<0.05 (Anlamlılık Düzeyi)

Tablo VI'de görüldüğü gibi 1.gruptaki suçta sürüklenmiş çocukların ÖÇÖ puan ortalaması ile 2. gruptaki suçta sürüklenmiş çocukların ÖÇÖ puan ortalamaları birbirine yakındır. Gruplar arasındaki bu puan farkının önemli olup olmadığının anlaşılması için t testi uygulanmış ve farkın anlamlı olmadığı anlaşılmıştır. Bu sonuç, farklı suç gruplarında yer alan suçta sürüklenmiş çocukların “Öğrenilmiş Çaresizlik” düzeylerinin farklılaşmadığını göstermektedir.

Bu sonuca göre, suçta sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocukların işledikleri suçun niteliği bakımından anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir.

4.0 Suçta Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Çocuğun Kriminolojik Geçmişi Arasındaki İlişki

4. Suçta sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocuğun kriminolojik geçmişi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Burada, kriminolojik geçmişi bulunan suçta sürüklenmiş çocuklarla kriminolojik geçmişi bulunmayanların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Kriminolojik geçmişi olan çocuklar, daha önce herhangi bir suç olayına karışmış ve bu yüzden yargı önüne çıkmış olan çocuklar olup istatistiksel analiz yaparken bu gruptaki çocuklara (1) kod numarası verilmiştir. Kriminolojik geçmişi olmayan çocuklar ise

daha önce herhangi bir suça karışmamış ve ilk defa yargı önüne çıkan çocuklardır. Bu gruptaki çocuklara ise (0) kod numarası verilmiştir.

Oluşturulan bu iki grubun “kriminolojik geçmişlerine göre” sayısal dağılımı ile “öğrenilmiş çaresizlik ölçeği puan ortalamaları” ile standart sapmaları ve t değeri Tablo VII’de verilmiştir.

Tablo VII

Suçta Sürüklenmiş Çocukların Kriminolojik Geçmişlerine Göre Sayısal Dağılımı, ÖÇÖ Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Kriminolojik Geçmiş	N	ÖÇÖ x̄	ÖÇÖ Ss	t	P
1.grup (Kriminolojik geçmişi olan)	41	17.01	1.58	-1.39	0.021*
2.grup (Kriminolojik geçmişi olmayan)	63	14.36	2.05		

*p< 0.05 (Anlamlılık Düzeyi)

Tablo VII’de görüldüğü gibi 1.gruptaki suça sürüklenmiş çocukların ÖÇÖ puan ortalaması, 2. gruptaki suça sürüklenmiş çocuklardan daha yüksektir. Gruplar arasındaki bu puan farkının önemli olup olmadığının anlaşılması için t testi uygulanmış farkın anlamlı olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuç, kriminolojik geçmişi olan suça sürüklenmiş çocukların “Öğrenilmiş Çaresizlik” düzeylerinin kriminolojik geçmişi olmayanlardan anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir. Buna göre, kriminolojik geçmişi olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri kriminolojik geçmişi olmayanlarınkine göre daha yüksektir.

Bu sonuca göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında çocukların kriminolojik geçmişleri bakımından anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir.

5.0. Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Anne ve Babalarının Öğrenim Durumları Arasındaki İlişki

5. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında anne ve babanın öğrenim durumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

5.1. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında annenin öğrenim durumu bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

5.2. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında babanın öğrenim durumu bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Burada, suça sürüklenmiş çocukları öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin anne ve babalarının öğrenim durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediği sorusuna cevap aranmıştır. İstatistiksel analiz yapılırken anne ve baba ayrı ayrı değerlendirilmiş ve çocuğun öğrenilmiş çaresizlik düzeyine etkisi ayrı ayrı incelenmiştir.

Çocuklar, anne ve babaları öğrenim durumlarına göre okuryazar olmayan, ilkokul terk/mezun, ortaokul terk/mezun ve lise terk/mezun olarak dört gruba ayrılmışlardır.

Oluşturulan bu dört ayrı grubun “anne ve babalarının öğrenim durumlarına göre sayısal dağılımı” ile “öğrenilmiş çaresizlik ölçeği puan ortalamaları” ve standart sapmaları anne ve baba için ayrı ayrı Tablo VIII ve Tablo XI’de verilmiştir.

Tablo VIII

Suça Sürüklenmiş Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Sayısal Dağılımı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Annenin Öğrenim Durumuna Göre	N	ÖÇÖ x̄	ÖÇÖ Ss
Okuryazar olmayan	23	16.93	2.26
İlkokul terk/mezun	40	16.82	2.12
Ortaokul terk/mezun	29	15.57	1.78
Lise terk/mezun	12	14.76	1.69

Gruplar arasında, ÖÇÖ puanlarının ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığını ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo IX'da verilmiştir.

Tablo IX

**Annenin Öğrenim Durumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş
Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu**

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P
Gruplararası	113.71	3	37.90	2.69	0.018*
Grup içi	5832.56	415	14.05		
Toplam	6346.27	413			

*p< 0.05 (Anlamlılık Düzeyi)

Tek Yönlü Varyans Analizi sonucuna göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin annenin öğrenim durumuna göre anlamlı düzeyde fark gösterdiği ortaya çıkmış ve bulunan bu farkın kaynağını bulmak için Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır.

Tablo X'da annenin öğrenim durumuna göre suça itilmiş çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği puanları ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği sonuçları verilmiştir.

Tablo X

**Annenin Öğrenim Durumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş
Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu**

Annenin Öğrenim Dur.	(1)	(2)	(3)	(4)
-----------------------------	------------	------------	------------	------------

Okuryazar olmayan (1)	-	1.13	1.47	2.01*
İlkokul terk/mezun (2)		-	0.78	1.99*
Ortaokul terk/mezun (3)			-	1.27
Lise terk/mezun (4)				-

***P<.05**

LSD testi sonucuna göre, annesi okuryazar olmayan ve ilkokul terk/ mezunu olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, annesi lise terk/mezunu olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Bu sonuca göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında annelerinin öğrenim durumları bakımından anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir.

Tablo XI

Suçta Sürüklenmiş Çocukların Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Sayısal Dağılımı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Babanın Öğrenim Durumuna Göre	N	ÖÇÖ x̄	ÖÇÖ Ss
Okuryazar olmayan	17	16.68	2.26

İlkokul terk/mezun	30	16.54	2.12
Ortaokul terk/mezun	33	16.08	1.78
Lise terk/ mezun	24	15.76	1.69

Gruplar arasında, ÖÇÖ puanlarının ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığını ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo XII’de verilmiştir.

Tablo XII

Babann Öğrenim Durumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P
Gruplararası	119.70	4	29.25	1.96	0.003*
Grup içi	6115.63	411	14.87		
Toplam	6235.33	415			

* $p < 0.05$ (Anlamlılık Düzeyi)

Tek Yönlü Varyans Analizi sonucuna göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin babanın öğrenim durumuna göre anlamlı düzeyde fark göstermediği ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında babaların öğrenim durumları bakımından anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir.

6.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Ailenin Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki

6. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında ailenin gelir seviyesi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Burada, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyinin ailelerinin gelir seviyesine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Ailelerin gelir seviyesi belirlenirken, evde bir arada yaşayan ve evin geçimine katkı yapan bütün bireylerin ücretlerinin toplamı esas alınmıştır. Ailelerin gelir durumuna ilişkin frekansları göz önünde tutulmuş ve aileler kişisel bilgi formunda belirtilen maddi gelirlere göre “çok düşük”, “düşük”, “ortanın altı” ve “orta” gelir grubu olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Kişisel bilgi formunda aile gelir seviyesi Türkiye İstatistik Kurumunun 2008 yıllık verilerine göre asgari ücret baz alınarak 550 ytl ve altı olanlar “çok düşük” gelir grubu, 551-1000 ytl arası “düşük” gelir grubu”, 1001-1500 ytl arası “ortanın altı” ve 1501-2000 arası “orta” olmak üzere dört grup oluşturulmuştur.

Çocukların ailenin gelir durumuna göre sayısal dağılımı, öğrenilmiş çaresizlik ölçeği puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo XIII’de verilmiştir.

Tablo XIII

Suçta Sürüklenmiş Çocukların Ailelerinin Gelir Seviyelerine Göre Sayısal Dağılımı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Ailenin Gelir Seviyesine Göre	N	ÖÇÖ X⁻	ÖÇÖ Ss
--------------------------------------	----------	------------------------------	-------------------

Çok Düşük Gelirli	26	17.14	1.17
Düşük Gelirli	39	16.86	1.79
Ortanın Altı Gelirli	28	15.73	1.64
Orta Gelirli	11	14.28	1.49

Gruplar arasında, ÖÇÖ puanlarının ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığını ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo XIV’de verilmiştir.

Tablo XIV

Ailenin Gelir Seviyesine Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P
Gruplararası	73.68	2	36.84	2.78	0.00*
Grup içi	5412.41	409	13.23		
Toplam	6266.09	411			

*p< 0.05 (Anlamlılık Düzeyi)

Tek Yönlü Varyans Analizi sonucuna göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin ailelerinin gelir seviyesine göre anlamlı düzeyde fark gösterdiği ortaya çıkmış ve bulunan bu farkın kaynağını bulmak için Fisher’in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır.

Tablo XV’de ailenin gelir seviyesine göre suça itilmiş çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği puanları ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin Fisher’in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği sonuçları verilmiştir.

Tablo XV

Ailenin Gelir Seviyesine Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu

Ailenin Gelir Seviyesi	(1)	(2)	(3)	(4)
Çok Düşük Gelirli (1)	-	1.12	1.53	2.16*
Düşük Gelirli (2)		-	1.25	2.05*
Ortanın Altı Gelirli (3)			-	1.31
Orta Gelirli (4)				-

***P<.05**

LSD testi sonucuna göre, ailesinin gelir seviyesi “çok düşük” ve “düşük” olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, ailesinin gelir seviyesi “orta” olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Bu sonuca göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında ailenin gelir seviyesi bakımından anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir.

7.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Anne ve Baba Tutumları Arasındaki İlişki

7. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında algıladıkları anne-baba tutumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

7.1. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında algıladıkları anne tutumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

7.2. Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında algıladıkları baba tutumları bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Burada, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin algıladıkları anne-baba tutumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı sorusuna cevap aranmıştır.

İlk olarak anne tutumuna göre inceleme yapılmıştır. Çocukların annelerinin tutumları “demokratik”, “koruyucu/istekçi” ve “otoriter” olmak üzere üç ayrı grupta toplanmıştır. Çocukların annelerinin tutumuna göre sayısal dağılımı, öğrenilmiş çaresizlik ölçeği puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo XVI’da verilmiştir.

Tablo XVI

Çocukların Annelerinin Tutumuna Göre Sayısal Dağılımı, Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Anne Tutumu	N	ÖÇÖ x̄	ÖÇÖ Ss
Demokratik	31	14.82	2.13
Koruyucu/İstekçi	39	16.09	2.27
Otoriter	34	16.63	1.65

Gruplar arasında, ÖÇÖ puanlarının ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığını ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo XVII’de verilmiştir.

Tablo XVII

**Annenin Tutumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş
Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu**

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P
Gruplararası	139.82	3	46.6	3.11	0.013*
Grup içi	6115.33	408	14.98		
Toplam	6255.15	411			

*p<0.05 (Anlamlılık Düzeyi)

Tek Yönlü Varyans Analizi sonucuna göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin annenin tutumuna göre anlamlı düzeyde fark gösterdiği ortaya çıkmış ve bulunan bu farkın kaynağını bulmak için Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır.

Tablo XVIII'de annenin tutumuna göre suça itilmiş çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği puanları ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği sonuçları verilmiştir.

Tablo XVIII

**Annenin Tutumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş
Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu**

Annenin Tutumu	(1)	(2)	(3)
Demokratik	(1)	-	2.09* 2.38*

Koruyucu/İstekçi (2)	-	1.81
Otoriter (3)	-	-

***P<.05**

LSD testi sonucuna göre, anne tutumu otoriter ve koruyucu/istekçi olan suçta sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, anne tutumu demokratik olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Baba Tutumu	N	ÖÇÖ X̄	ÖÇÖ Ss	Bu sonuca göre, suça
--------------------	----------	-------------------------	-------------------------	-------------------------------

sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında annenin tutumu bakımından anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir.

İkinci olarak baba tutumuna göre inceleme yapılmıştır. Çocukların babalarının tutumları “demokratik”, “koruyucu/istekçi” ve “otoriter” olmak üzere üç ayrı grupta toplanmıştır. Çocukların babalarının tutumuna göre sayısal dağılımı, öğrenilmiş çaresizlik ölçeği puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo XIX’da verilmiştir.

Tablo XIX

Çocukların Babalarının Tutumuna Göre Sayısal Dağılımı, Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Demokratik	23	14.35	1.84
Koruyucu/İstekçi	34	15.96	1.97
Otoriter	47	16.37	1.76

Gruplar arasında, ÖÇÖ puanlarının ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığını ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo XX’de verilmiştir.

Tablo XX

Babannın Tutumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P
-------------------	----	----	----	---	---

Gruplararası	55.32	3	18.44	7.53	0.038*
Grup içi	6203.48	406	15.27		
Toplam	6258.8	409			

*p<0.05 (Anlamlılık Düzeyi)

Tek Yönlü Varyans Analizi sonucuna göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin babanın tutumuna göre anlamlı düzeyde fark gösterdiği ortaya çıkmış ve bulunan bu farkın kaynağını bulmak için Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği kullanılmıştır.

Tablo XXI'de babanın tutumuna göre suça itilmiş çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği puanları ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin Fisher'in En Küçük Önemli Farklar (LSD) çoklu karşılaştırma tekniği sonuçları verilmiştir.

Tablo XXI

Babanın Tutumuna Göre Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonucu

Babanın Tutumu	1	2	3
Demokratik (1)	-	2.18*	2.42*
Koruyucu/İstekçi (2)		-	1.74
Otoriter (3)			-

*P<.05

LSD testi sonucuna göre, anne tutumuna paralel olarak baba tutumu otoriter ve koruyucu/istekçi olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, baba tutumu demokratik olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Bu sonuca göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında babanın tutumu bakımından anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir.

BÖLÜM IV

DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmada yer alan hipotezlerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgulara ilişkin değerlendirme ve yorumlara yer verilmiştir. Bulguların tartışılmasında, araştırma içinde sunuluşuna uygun bir sıra izlenmiştir.

1.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ile Yaşları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmadan elde edilen bulgular, yaş ile suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, yaş ile birlikte suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyi değişebilmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, 12-15 yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyi, 16-18 yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocuklara göre daha yüksektir (Bkz. Tablo II).

Bu konu ile ilgili şimdiye kadar yapılan araştırmalarda, yaşın çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik üzerine doğrudan etki eden bir etken olmadığı, büyük çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik davranışı örüntülerinin görülebileceği ileri sürülmüş, ancak çocukların ne kadar erken yaşta öğrenilmiş çaresizlik davranışı geliştirebilecekleri ya da bu sürecin nasıl geliştiği konusunda belirsizlikler bulunduğu üzerinde durulmuştur. Birçok araştırmacı, küçük çocukların başarısızlık sonucu gelişebilecek çaresizlik örüntüsüne karşı göreceli biçimde bağışıklık gösterdiğini ve öğrenilmiş çaresizlik örüntüsünün geç çocukluk dönemine kadar ortaya çıkmayacağını ileri sürmüştür (Dweck ve Leggett, 1998). Daha sonra yapılan çalışmalar ise eski görüşleri desteklemeyen biçimde, küçük çocuklarda da başarısızlık durumlarında çaresizlik davranışları ortaya çıkabildiğini göstermiştir (Heyman, Dweck ve Cain, 1992), (Smiley ve Dweck 1994).

Yaş ile öğrenilmiş çaresizlik davranışı arasındaki ilişkiyi incelerken göz önünde bulundurulması gereken en önemli etmen çocuğun gelişimsel sürecidir. Çocuğun bilişsel, psikolojik, sosyal ve ahlaki gelişimi sadece bir yaşam deneyimi değildir; aynı zamanda biyolojik bir temeli vardır. Mesela, 15 yaşındaki bir çocuk görünüm itibariyle oldukça olgun gözükebilir, ama duygusal olarak hala yeterli

olgunluğa sahip değildir. Bir diğeri entelektüel açıdan arkadaşlarından ileri seviyede, ancak sosyal açıdan oldukça yetersiz seviyede olabilir. Bunun gibi, 12-18 yaş arası ergenlik dönemi tabir edilen yaşlarda çocuklar sosyal bir ortamda bir gün oldukça olgun, ertesi günü son derece içe dönük davranışlar sergileyebilirler. PET ve MRI gibi gelişmiş tıbbi görüntüleme teknolojileriyle çocuklar ve ergenlerin beyin gelişimi ile ilgili yeni bulgular ortaya konmuş, yapılan araştırmalarda, fonksiyonel düşünme, mantıksal bağlantı kurma, uzun vadeli planlama ve kompleks karar verme yetilerinden sorumlu beynin ön lobunun çocuklukta ve ergenlikte sürekli olarak geliştiğini ve değiştiğini, bu durumun çocuklarda ve ergenlerde bu tür yüksek seviyedeki bilişsel faaliyetlerin yetişkinlere göre farklı olduğu sonucu bulunmuştur. Bunun yanı sıra, beynin çocukluk ve ergenlik süreci boyunca sürekli gelişme hali içerisinde olması, çocuğun ve ergenin dış dünya ve buna bağlı etmenlerle iç dünyası arasındaki ilişkiyi, olayları ve etrafındaki insanları algılamasını ve bunlar arasındaki kurduğu ilişkileri de farklı şekillerde algılamasına yol açmaktadır.

Bunun yanı sıra, ergenlik döneminde yaş grupları arasında da fiziksel ve bilişsel gelişim bakımından farklılaşma görülmektedir. 12-15 yaş grubundaki çocuklar, 16-18 yaş grubundaki çocuklara göre duygusal açıdan daha ürkek, dengesiz ve de düzensizdirler. Duygularını baskı altında tutarlar, geleceğe yönelik karamsar ve endişelidirler. Bunun yanı sıra, anne ve babanın düşüncelerini beğenmeme eğilimi gösterir ancak hala anne ve babayla olan ilişkileri güçlüdür. Anne ve babadan bağımsız olma arzusu hisseder, ancak henüz bunu anne ve babaya kabul ettiremez. Öteki taraftan, 16-18 yaş grubundaki çocuklar 12-15 yaş grubuna göre kendine daha güvenli, daha dışa dönüktür. Arkadaş ilişkileri daha fazladır ve grup ilişkilerine daha fazla önem verirler. Bu yaş grubundaki çocuklar geleceğe daha fazla yönelmişlerdir ve daha iyi gözlemcidirler. Anne ve babadan bağımsız olmalarını doğal bir olgu olarak görürler ve ailelerine de bunu olağan bir şey olarak kabul ettirirler. 12-15 yaş grubundaki ergenlerin aileye karşı koyma tutumundan farklı olarak 16-18 yaş grubu ailelerinin kendilerine uymalarını umut eder. Bu yaş grubundaki ergenlerin kendilerini algılaması, kendine yetmesi ve topluma uyması onu yetişkinliğe daha fazla yakınlaştırmış olup bu dönemde genç yasaları ve toplumsal kuralları daha fazla kavramaya başlamıştır (Kulaksızoğlu, 2005). Nitekim, 1997–2002 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde MacArthur Foundation tarafından yürütülen bir araştırmada 11-24 yaş arası hüküm giymiş genç ve yetişkinler üzerinde yapılan incelemelerde, 11-13 yaş grubu arasındaki çocukların %30'unun yargılama için yeterli mental ve bilişsel seviyede olmadıkları, özgüvenlerinin oldukça düşük olduğu ve karşılaştıkları olumsuz olaylar karşısında kabullenici ve bunları içsel nedenlerle bağdaştırıcı oldukları, bu

oranın 14-15 yaş arası çocuklarda %19, 16-18 yaş arası çocuklarda ise %12 olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Grisso, 2002).

Özetle, 12-15 yaş arası gruptaki çocukların duygusal, bilişsel ve psiko-sosyal açıdan 16-18 yaş arası gruptaki çocuklara göre daha az gelişmiş olmaları nedeniyle öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin daha fazla olduğu düşünülmektedir.

2.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ile Öğrenim Durumları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmadan elde edilen bulgular, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile öğrenim durumları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, okuryazar olmayan ve ilkokul terk/mezun olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, ortaokul terk/mezun ve lise terk/ mezun çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo IV).

Çocuğun psiko-sosyal gelişimi içerisinde öğrenim hayatı oldukça önemli bir yer tutar. Okul, aile kurumundan sonra çocuğun dış dünya ile ilk bağlantı kurduğu, ona aile çevresinden farklı bir sosyal çevre sağlayan, farklı bireylerle iletişim imkânı sunan ve çocuğun sosyalleşmesine imkan vererek onun duygusal, psikolojik, sosyal ve bilişsel yönden gelişmesine olanak sağlayan en önemli kurumdur. Çocuğun bu dönemde edindiği farklı tecrübeler onun sonraki yaşantısının şekillenmesinde önemli rol oynar.

Bireyselleşme çabası içerisine giren çocuk okul hayatına başlaması ile birlikte temel bilgi ve becerilerini artırarak entelektüel yeteneklerini daha fazla kullanmaya başlar. Çevresiyle olan etkileşimi artar, olaylar karşısında gösterdiği tepkiler etrafındaki sosyal halkanın genişlemesiyle birlikte farklılaşır, kendine olan güveni artar ve geleceğe ilişkin beklentileri daha sağlam bir temel üzerine oturmaya başlar. Bu şekilde sosyal çevre içinde yer edinmiş olmak, takdir edilmek, kendinin değerli bir varlık olduğunu hissetmek bireyin olumsuzluklara ve başka konularda göstereceği başarısızlıklara yönelmesi yerine kendi daha çok güvenen, daha atılgan olayları kontrol etme becerisi daha yüksek bireyler olmasını sağlayabilir. Öğrenim hayatına hiç başlamayan veya çok erken veda etmek zorunda kalan çocuklar ise çevrelerindeki insanlardan dolayı karşılaştıkları olumsuz tutumlar ve yoğun eleştiriler sonucunda daha az girişimci, olayları kontrol etme becerileri daha düşük bireyler olabilirler. Dolayısıyla, bu çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik düzeyi daha yüksektir.

3.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile İşledikleri Suçun Niteliği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmaya göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyi ile işlenen suçun niteliği arasında bir fark olması beklenmiştir. Suç niteliği bakımından “ağır suç” işleyenlerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyinin “hafif suç” işleyenlere göre daha yüksek düzeyde olması beklenmiştir, ancak araştırmanın sonuçlarına göre bu iki grup arasında öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri bakımından anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

Yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalarda, suçun niteliği ile suçlu çocuğun kişilik özellikleri arasında doğrudan bir ilişki tespit edilememiştir. Bu araştırmalarda, suçun niteliği ile suçlu çocuğun kişilik yapısı arasında pozitif yönde bir korelasyon bulunmuş ancak bu durumun suçun “ağır suç” veya “basit suç” olarak nitelendirilmesi ile değil suçun “şahsa karşı” veya “mala karşı” olması ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Türk hukuk sisteminde “hırsızlık” mala karşı suç olarak nitelendirilmiş ve basit suçlar kapsamında değerlendirilmiştir, öteki taraftan “cinsel istismar” şahsa karşı suç olarak nitelendirilmiş ve ağır suçlar kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak, yapılan araştırmalar ve psikolojik değerlendirmeler sonucunda mala karşı suç işleyen çocukların şahsa karşı suç işleyen çocuklara oranla daha güvensizlik, saldırganlık ve gibi kişilik özellikleri gösterdikleri, daha fazla özgüven sorunu yaşadıkları ve sorumluk duygusundan daha uzak oldukları tespit edilmiştir (Yavuzer, 2001). Bu yüzden, araştırma yaparken suça sürüklenmiş çocukların hukuk sistemindeki tanımlardan ziyade işledikleri suç tipine göre gruplandırılmasının daha geçerli sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

4.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Çocuğun Kriminolojik Geçmiş Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmanın hipotezi belirlenirken, çocuğun kriminolojik geçmişinin suça yatkınlık derecesiyle ilişkili olabileceği ve bu çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik düzeyinin daha yüksek olabileceği düşünülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgular, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile kriminolojik geçmişleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, daha önce herhangi bir

suç olayına karışmış ve bu yüzden yargılanmış olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin daha önce herhangi bir suç olayına karışmamış ve ilk defa yargı önüne çıkan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çocuğun kriminolojik geçmişinden bahsederken, daha önce bir suç geçmişi olup olmadığı, herhangi bir suçtan dolayı yargı önüne çıkıp çıkmadığı kastedilmektedir. Literatürde çocukların kriminolojik geçmişlerinin öğrenilmiş çaresizlik davranışı ile ilişkisini araştıran herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır, ancak bireyin suç geçmişinin olması bir risk faktörü olarak değerlendirilmekte ve bu bireyin suça yatkınlığının veya ileride herhangi bir suç işleme olasılığının daha önce bir suç geçmişi olmayan bireylere göre daha fazla olduğu düşünülmektedir. Nitekim, Ankara Üniversitesi Kriminoloji Enstitü'sünc hazırlanan ankette, toplam 1000 yetişkin suçludan 170'inin 11-15 yaşları, 211'inin ise 16-18 yaşları arasında ilk suçlarını işlemiş oldukları saptanmıştır (Yavuzer, 2001).

5.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Anne ve Babalarının Öğrenim Durumları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

5.1 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Annenin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmada, annenin öğrenim seviyesinin suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik davranışı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yaratması beklenmiştir. Öğrenim düzeyi daha yüksek olan annelerin çocuklarıyla daha iyi iletişim kuracağı, çocuklarının psikolojik, sosyal, duygusal ve bilişsel yönden olumlu şekilde gelişmesine daha fazla katkıda bulunacakları, onları, ilgi ve yetenekleri konusunda daha iyi yönlendirecekleri; öğrenim düzeyi daha düşük olan annelerin ise çocuklarıyla iletişimlerinin daha yetersiz olacağı ve gelişimleri üzerinde nispeten daha az katkıda bulunacakları beklenmektedir. Her ne kadar araştırmanın sonuçları okur-yazar olmayan gruptaki annelerin çocuklarının öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin eğitim seviyeleri daha yüksek olan diğer üç gruptakilerin çocuklarının öğrenilmiş çaresizlik düzeyinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu gösterse de, ilkökul terk/mezun, ortaokul terk/mezun ve lise terk/mezun annelerin çocuklarının öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında önemli bir fark bulunamamıştır (Bkz. Tablo 6.2)

Öğrenim hayatına başlamış, ancak öğrenim gördüğü okulu bitirmiş veya bitirmemiş olan annelerin çocuklarının öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında önemli bir fark çıkmasının çeşitli nedenleri olabileceği düşünülmektedir. Bir şekilde öğrenim hayatına başlamış olan annelerin öğrenim durumlarının öğrenilmiş çaresizlik düzeyini etkilememesinin nedeni annelerin hemen hemen aynı gelenek ve görenek içinde yetişmiş olabilecekleri, bu kültürün öğrenim düzeyi düşük ya da yüksek anneler üzerinde benzer şekilde etki göstermesinden kaynaklı olabilir. Ayrıca, her ne kadar değişik düzeylerde öğrenim seviyesine sahip olsalar bile okula başlamanın ve devam etmenin anne üzerinde bilişsel ve eğitsel açıdan bir uyarıcı olması, annenin eğitimin kendi üzerindeki etkisinin farkına varması ve bunu pozitif bir şekilde çocuklarına aktarması olabilir.

5.2 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Babanın Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında babanın öğrenim durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Bkz. Tablo IX).

Babanın öğrenim düzeyinin çocuğun öğrenilmiş çaresizlik düzeyine etkisinin anlamlı düzeyde olmaması birçok nedenle açıklanabilir. Öncelikle, suça sürüklenen çocukların hemen hepsinin geleneksel ataerkil Türk aile yapısına sahip olması ve geleneksel Türk aile yapısında babanın çocukla iletişiminin anne kadar etkili olmaması ve çocukla birlikte geçirdiği zamanın anneye göre daha az olması nedeniyle çocuğun psiko-sosyal gelişimi üzerinde anne kadar etkili olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca, geleneksel ataerkil aile yapısında baba çocuk tarafından daha çok bir otorite figürü olarak algılanmakta ve bu durum çocuğun duygusal açıdan baba ile bir bağ kurmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte babanın zorlaşan hayat koşulları nedeniyle çalışarak dışarıda daha çok vakit geçirmesi ailesine daha az zaman ayırmasına neden olmaktadır. Bu yüzden, babanın öğrenim durumu ne olursa olsun çocukları üzerinde anne kadar etki yaratamadıkları düşünülmektedir.

6.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Ailenin Gelir Seviyesi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ailenin gelir seviyesi suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark

yaratmaktadır. Ailesi “çok düşük” ve “düşük” gelir grubunda olan suçta sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, ailesinin gelir seviyesi “orta” olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Ailenin sosyo-ekonomik koşulları, aile hayatını etkilediği gibi çocuğun psiko-sosyal gelişimi üzerinde de etki yaratabilmektedir. Çeşitli yollarla ortaya çıkan ekonomik zorluklar, suçluluğun artmasında ve onu teşvik etmede rol oynayabilir. İstatistiksel veriler, çocuk suçluluğuyla yoksulluk ve onun getirdiği koşullar arasında dikkate değer bir ilişkinin bulunduğunu ve bu ilişkinin de önemli sayılabilecek ölçüde yüksek olduğunu göstermektedir. Çocuğun sağlıksız ve zor koşullarda yetişmesi, fiziki gelişimi için gerekli koşulların yeterince sağlanamaması, yeterince beslenememesi ve gerekli sağlık şartlarından yeterince yararlanamaması çocuğun kişilik yapısında derin izler bırakabilir ve onun kendisini güvende hissetmemesine neden olabilir. Bu durum, çocuklarda öğrenilmiş çaresizliğe neden olabilecek etkenlerden birisidir. Özellikle, temel ihtiyaçların yeterince karşılanamaması çocuğu suçta iten en büyük etkenlerden birisidir. Bunlardan en önemlisi, açlık durumudur. Açlık çok güçlü bir uyarıdır ve onu izleyen suç da hırsızlıktır. Ayrıca, özellikle gençlik çağında çocuklar kendilerini etrafa beğendirmek duygusu ile hareket ettikleri için, çocuğun maddi anlamda istediği şeylere sahip olamaması çocukta özgüven düşüklüğü ve aşağılık duygusu geliştirmesine neden olabilir ve çocuk bu aşağılık duygusundan kurtulmak için suçta yönelebilir. Araştırmanın bulgularına göre de, bu tür suçlardan dolayı yargılanmakta olan çocukların yarısından fazlası gelir seviyesi düşük ailelerden gelmektedir. Ayrıca bu çocukların öğrenilmiş çaresizlik puan ortalamaları karşılaştırıldığında gelir seviyesi düşük olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik puan ortalamalarının gelir seviyesi daha iyi olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Bkz. Tablo XIV).

Nitekim Yavuzer’in Ankara, Elazığ ve İzmir İslahevlerindeki çocuklarla yaptığı çalışmada suçta sürüklenmiş çocukların yarısından fazlasının düşük ve ortanın altında gelir seviyesine sahip ailelerden geldiğini tespit etmiştir. Ankara Üniversitesi kriminoloji anketi sonuçlarına göre, 1000 suçludan %39’unun aile bütçesinin kötü, %50’sinin ise ortanın biraz altında olduğu saptanmıştır. Bu konu ile ilgili yurt dışında yapılan araştırmalarda bunu destekler niteliktedir. Yoksul kentlerin koşullarına ilişkin çok sayıda malzemeyi içeren C. Booth’un araştırması, bu konuda en dikkate değer olan incelemelerden birisidir. Bu araştırmaya göre, suçlu çocukların %56 gibi büyük bir bölümünün yoksul ve çok yoksul sınıflardan geldiği bulunmuştur (Yavuzer, 2001).

7.0 Suça Sürüklenmiş Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi ile Anne ve Baba Tutumları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırmanın bulguları incelendiğinde, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin algıladıkları anne-baba tutumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri anne ve babanın tutumlarına göre ayrı ayrı incelenmiş ve elde edilen sonuçların hem anne hem de baba tutumları bakımından aynı olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, anne ve baba tutumu otoriter ve koruyucu/istekçi olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, anne ve baba tutumu demokratik olan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Gerek yurtiçi gerekse yurtdışında yapılan çalışmalarda anne-baba tutumları, anne ve babanın çocuğun sosyalleşme sürecindeki rolünü anlamak ve bu rolün çocuğun psiko-sosyal gelişimindeki etkilerini gözlemlemek amacıyla mercek altına alınmıştır. Baumrind, çocukların sosyalleşme süreçlerini, anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları ve uygulamalarıyla açıklayarak bu alanda yapılan kuramsal çalışmalara öncülük etmiştir (Baumrind, 1971). Baumrind'in modeline göre, otoriter, demokratik ve koruyucu/istekçi (izin verici) olmak üzere üç temel anne-baba tutumu vardır. Otoriter anne-baba tutumu, açıklama yapılmaksızın kuralların çocuk tarafından uygulanmasının beklendiği, aile içinde iletişimin açık olmadığı, çocuklardan mutlak itaatin beklendiği ve çocuğun gereksinim duyduğu duygusal destekten yoksun olduğu bir anne-baba tutumu olarak tanımlanır. Çocuğu bir birey olarak kabul etmeyen, yeteneklerine saygı ve güven göstermeyen, denetleyici ve baskılı bir aile ortamında büyüyen çocuk en ufak bir başarısızlıkla karşılaştığında kendinden şüphe etmeye başlar. Bu başarısızlıkları ailesi tarafından da sert bir dille eleştirildiğinde, kendisini başarısız, yeteneksiz ve hiçbir işe yaramayan bir kişi olarak algılar. Kendine güven duygusu geliştiremediği için, gelecekte de başarısızlığa uğrayacağını ve ne kadar çabalarsa çabalasın sonucu değiştiremeyeceğine inanır. Yapılan araştırmada da, bu duruma paralel bulgulara elde edilmiştir. Anne ve babasını otoriter olarak algılayan çocukların öğrenilmiş çaresizliği önemli ölçüde yüksek bulunmuştur.

Demokratik anne-baba tutumu, kuralların açıklamalara dayandırıldığı ve gerektiğinde aile içinde tartışıldığı, çocuğa gerektiği kadar özerkliğin tanındığı, ödül ve sevginin davranışları pekiştirme amacıyla sıklıkla kullanıldığı anne baba tutumu olarak ifade edilir. Ailesi tarafından sevildiğine, değer verildiğine inanan çocuk, güven duygusu geliştirir ve karşılaştığı sorunlarla baş edebilme gücünü

kendinde bulur. Yapılan araştırmada, anne-babasını demokratik olarak algılayan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyi diğer iki gruba göre önemli düzeyde düşük çıkmıştır.

Koruyucu/istekçi (izin verici) anne-baba tutumu ise, aile içi denetimin olmadığı, çocuklar ile duygusal bağın zayıf olduğu, çocukların bütün konularda kararlarını kendisinin vermesine izin veren bir çocuk yetiştirme tutumu olarak tanımlanır. Anne-babanın aşırı koruyucu ve hoşgörölü olması, çocuğu bencil, başkalarının haklarına saygı göstermeyen bir insan haline getirebilir. Bu tür çocuklar hayatı çoğunlukla sorunsuz olarak tanımış, anne-babalarının onlar için her şeyi yapmalarına alışmış olduklarından başarısızlık gibi bir olguyla fazla karşılaşmamış, karşılaşsa bile problemler onun adına anne-babaları tarafından çözülmüş ve bu başarısızlıktan alınması gereken dersler alınmamıştır. Bu çocuklar, anne-babalarının koruyuculuğunun yetişmediği ortamlarda her şeyi istedikleri gibi kontrol edemediklerini gördüklerinde hüsrana uğrayabilmekte ve öğrenilmiş çaresizlik davranışı geliştirebilmektedir. Araştırmanın bulguları incelendiğinde, bu gruptaki çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin de demokratik anne-baba tutumu grubu içerisindeki çocuklardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak bakıldığında, anne-baba tutumlarının çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerine önemli ölçüde etki ettiği ve çocuğu suça iten etmenlerden en önemlilerinden birisi, belki de en önemlisi olduğu düşünölmektedir. Anne-babanın çocuğun gelişiminde ve kişilik yapısında rol oynayan en önemli iki figür olduğu düşünölrse, bunların çocukla olan etkileşiminin çocuğun suça yönelmesinde oldukça önemli bir rol oynaması beklenmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak elde edilen genel sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu araştırmada, suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri yaş, öğrenim düzeyi, işlenilen suçun niteliği, çocuğun kriminolojik geçmişi, anne ve babanın öğrenim durumu, ailenin gelir seviyesi ve algılanan anne-baba tutumları açısından incelenmiştir ve şu sonuçlar elde edilmiştir:

1.0 Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin yaşa bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Araştırmada iki farklı yaş grubu oluşturulmuş ve bu grupların elde ettikleri öğrenilmiş çaresizlik puanları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre, 12–15 yaş grubundaki çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanları 15–18 yaş grubundakilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

2.0 Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin öğrenim durumlarına bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Araştırmada dört farklı grup oluşturulmuş ve bu grupların elde ettikleri öğrenilmiş çaresizlik puanları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre, okuryazar olmayan ve ilkokul terk/mezun çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanları, ortaokul terk/mezun ve lise terk/mezun çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

3.0 Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin işlenilen suçun niteliğine bağlı olarak değişmediği görülmüştür. Araştırmada iki farklı grup oluşturulmuş ve bu grupların elde ettikleri öğrenilmiş çaresizlik puanları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre, ağır nitelikte suç çocukların elde ettikleri öğrenilmiş çaresizlik puanları ile ağır suç olarak nitelendirilmeyen çocukların elde ettikleri öğrenilmiş çaresizlik puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır.

4.0 Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin çocukların kriminolojik geçmişlerine bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Araştırmada iki farklı grup oluşturulmuş ve bu grupların elde ettikleri öğrenilmiş çaresizlik puanları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre, kriminolojik geçmişe sahip çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanları, kriminolojik geçmişe sahip olmayan çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

5.0 Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin anne ve babalarının öğrenim durumlarına bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Anne ve babanın öğrenim durumunun çocuğun öğrenilmiş çaresizlik puanına etkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Anne ve babanın öğrenim durumu dört ayrı gruba ayrılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, annesi okuryazar olmayan ve ilkokul terk/ mezunu olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, annesi lise terk/mezunu olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Babanın öğrenim durumunun ise çocuğun öğrenilmiş çaresizlik düzeyine anlamlı bir fark yaratacak kadar etki etmediği görülmüştür.

6.0 Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin ailenin gelir seviyesine bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Araştırmada iki farklı grup oluşturulmuş ve bu grupların elde ettikleri öğrenilmiş çaresizlik puanları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre, ailesinin gelir seviyesi 0-600 ytl ve 601-1000 ytl aralığında olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin, ailesinin gelir seviyesi 1501-2000 ytl ve üzeri olan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür.

7.0 Suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin algılanan anne ve baba tutumlarına bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Anne ve babanın tutumunun çocuğun öğrenilmiş çaresizlik puanına etkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Algılanan anne-baba tutumlarına göre üç ayrı gruba ayrılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, anne tutumu otoriter ve koruyucu/istekçi olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarının, anne tutumu demokratik olan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde, anne tutumuna paralel olarak baba tutumu otoriter ve koruyucu/istekçi olan suça sürüklenmiş çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarının, baba tutumu demokratik olan çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür.

5.2. Öneriler

5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular ışığında suça sürüklenmiş çocuklardaki öğrenilmiş çaresizlik davranışının ve bu davranışa ve diğer etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan suça yönelik davranışların önlenmesi için önerilerde bulunulmuştur.

1.0 Öğrenilmiş çaresizlik davranışının ve bu davranışa bağlı olarak ortaya çıkabilecek suça yönelik davranışların ortadan kaldırılması için öncelikle ergenlere yönelik aile temelli risk önleme programları oluşturulmalıdır. Bu müdahale programlarında, ailelere ergenler ile iletişimlerinde kullanacakları yeni beceriler öğretilmeli ve duyguları ile başa çıkma yolları gösterilmelidir.

2.0 Ailelerinde suç işlemiş bireyler olan veya suç işlemeyi tekrar eden ergenler için müdahale programları geliştirilmelidir. Bu programlarda, hem bu ergenlerin ailelerine hem de ergenlerin kendilerine davranışlarını kontrol etme eğitimi verilmeli, ergen ile ailesi arasındaki iletişimi sağlama yolları, hem ergene hem de ebeveyne birbirleri ile nasıl sağlıklı ve doğru iletişim kuracakları öğretilmelidir.

3.0 Suça itilmiş, risk altında olan, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara, ailelerine ve tüm diğer çocuk ve ailelerine yönelik politika ve stratejilerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

4.0 Koruyucu ve önleyici çalışmalar ile risk gruplarının belirlenmesini ve çocuğun sokakla tanışmasının önlenmesini hedef alınmalıdır. Bu kapsamda öncelikle risk altındaki ailelerin belirlenerek, sosyal yardım hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için 'toplum merkezleri', 'aile danışma merkezleri', 'rehberlik araştırma merkezleri' ve 'aile planlaması merkezleri'nin hizmetlerini etkin hale getirilerek bu çalışmaların öncelikle risk bölgelerinde yaygınlaştırılması gerekmektedir.

5.0 Suça itilmiş ve risk altındaki çocuklara yönelik hizmetler etkin hale getirilmelidir. Bu amaçla mobil ekipler, barınaklar, ilk adım istasyonları, istismar önleme merkezleri, çocuk ergen ve madde bağımlılığı merkezleri, sosyal rehabilitasyon merkezleri ve gençlik evleri gerek nicelik, gerekse nitelik olarak geliştirilmelidir. Çocukların ailelerine yönelik çalışmalar kapsamında ise izleme ve değerlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Çocuk ve gençlik merkezleri kurulmalıdır.

5.2.2. Araştırmaya Yönelik Öneriler

Bu bölümde, konuyla ilgili benzer veya daha farklı araştırmalar yapmak isteyenler için önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın dizaynında var olan bazı demografik değerler araştırma devam ederken karşılaşılan bazı problemler nedeniyle değerlendirmeden çıkarılmak zorunda kalmışlardır. Bunlar arasında en önemlisi suça sürüklenmiş çocuklar arasındaki cinsiyet farkı ile ilgili bir değerlendirme yapılamamasıdır. Araştırmanın devam ettiği zaman dilimi içerisinde ve de daha sonrasında yargıya intikal etmiş vakalardaki suça sürüklenmiş kız ocuk sayısının erkek ocuk sayısından çok daha az olması nedeniyle bu iki cinsiyet arasındaki öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri karşılaştırılamamıştır. İleride yapılacak araştırmalarda, cinsiyet farkının da ortaya konulması bize öğrenilmiş çaresizlik davranışıyla ilgili daha kapsamlı bir tablo sunacaktır. Değerlendirme yapılmayan bir başka değişkende suça sürüklenmiş çocuklardaki madde kullanımı ve bunun öğrenilmiş çaresizlik davranışı ile ilişkisidir. Görüşme yapılan çocuklara uygulanan orijinal formlarda madde kullanımı olup olmadığına dair bir soru vardır, ancak bu da çocukların çok büyük bir bölümünün madde alışkanlığı olmaması ve madde alışkanlığı olan çocukların sayısının da sağlıklı bir değerlendirme yapılamayacak kadar az olması nedeniyle değerlendirmeden çıkarılmıştır. İleride yapılacak araştırmalarda bu konunun da göz önünde bulundurulmasının gerektiği düşünülmektedir. Gz önünde bulundurulması gerektiği düşünülen bir başka konu ise ailedeki ocuk sayıdır. Yapılan bazı literatür araştırmalarında, ailedeki ocuk sayısının fazla olmasının ebeveynlerin çocuklarına olan ilgilerinin bölünmesine ve aile içi iletişimin zayıflamasına neden olduğu, bu durumun da çocukta öğrenilmiş çaresizliği tetikleyebileceği belirtilmiştir. İleride yapılacak araştırmalarda, bu konuya da yer vermenin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Son olarak, araştırmada yer almayan en önemli konu çocuklar arasındaki kişilik özelliklerinden kaynaklanan farklardır. ğrenilmiş çaresizliğe ilişkin kuramsal görüşler bölümünde de belirtildiği gibi, Abramson, Seligman ve Teasdale (1978) aresizlik belirtileri gösterme konusunda bireysel farklar olduğunu belirtmişler ve olumsuz bir duruma maruz kaldığında bu durumu içsel, değişmez ve genel bir nedensel yükleme biçimiyle açıklayan bireylerin tam tersi bir nedensel açıklama yapan bireylere göre daha çok çaresizlik belirtileri gösterdiklerini iddia etmişlerdir. İleride yapılacak araştırmalarda, araştırmayı yaparken bireysel farklılıkların da göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Abromson, L.Y., Seligman, M.E.P., Teasdale, J.D. (1978). "Learned Helplessness in Humans: Critique and Reformulation", *Journal of Abnormal Psychology*, (Sayı: 87), 49-74.

Ahrens, A. H., ve Haaga, D. A. F. (1993). "The specificity of attributional style and expectations to positive and negative affectivity, depression, and anxiety", *Cognitive Therapy and Research*, (Sayı: 17), 83-98.

Andrews, G. R., & Debus, R. L. (1978). "Persistence and the causal perception of failure: Modifying cognitive attributions", *Journal of Educational Psychology*, (Sayı: 70), 154-166.

Arriaga, XB (1999). *Violence in Intimate Relationship*, California: Sage Publications.

Aydın, G. (1985). "Sosyal Başarı Eğitimi ile Sosyal Beceri Eğitiminin Çocuklarda Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışının Kaldırılmasına Etkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Aydın, G. (1988). "Depresyonda Bilişsel Değerlendirme: DYBÖ Yetişkin Formunun Klinik Geçerlilik ve Güvenirliği", *Nöroloji-Nöruşirurji-Psikiyatri Dergisi*, (Sayı: 3), 135-138.

Balo, Y.S. (2001). *Çocuk Ceza Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınları.

Baumrind, D. (1971). "Current Patterns of Parental Authority", *Developmental Psychology Monograph*, (Sayı: 4), 1-102.

Bowlby, J. (1999). *Attachment and Loss (2nd ed.)*. Baskı, New York: Basic Books.

Curry, J.F. ve Craighead, W.E. (1990). "Attributional style in clinically depressed and conduct disordered adolescents", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, (Sayı: 58), 109-115.

Çelik, D.Ş. (2005). <http://www.egm.gov.tr/StratejiGelistirmeDB/dergi/34>, (5 Nisan 2008).

DePue, R.A. ve Monroe, S.M. (1978). "Learned Helplessness in the Perspective of the Depressive Disorders: Conceptual and Definitional Issues", *Journal of Abnormal Psychology*, (Sayı: 87), 3-20.

Doğan, N.N. (1990). "Çocuk suçluluğu ve çocuk mahkemeleri". *Adalet Dergisi*, Ocak-Şubat.

Dweck, C.S. ve Leggett, E.L. (1988). "A Social Cognitive Approach to Motivation and Personality", *Psychological Review*, (Sayı: 95), 256-273.

Dweck, C.S. ve Licht, B.G. (1980). *Human Helplessness: Theory and Application*, NewYork: Academic Press.

Dweck, C.S., & Repucci, N. (1973). "Learned helplessness and reinforcement responsibility in children", *Journal of Personality and Social Psychology*, (Sayı: 25), 109-116.

Erdoğan, M.Y. (2005). "Suça Yönlendirilen ve Yönlendirilmeyen Çocukların Aile İlişkileri ile Saldırganlık Davranışlarının Karşılaştırılması", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, (Sayı: 12/3), 106-114.

Fincham, F. D., Hokoda, A. J., ve Sanders, R. Jr. (1989). "Learned helplessness, test anxiety, and academic achievement: A longitudinal analysis", *Child Development*, (Sayı: 60), 138-145.

Fowler, J. W., ve Peterson, P. L. (1981). "Increasing reading persistence and altering attributional style of learned helpless children", *Journal of Educational Psychology*, (Sayı: 73), 251-260.

Gielb, H. (1949). *Suçlu çocuklar ve bunun içtimai ve iktisadi sebepleri*. Türkçe Çeviri: Tanju Fahrettin, Kurtulmuş Basımevi, İstanbul.

Goetz, T. E. ve Dweck, C. S. (1980). "Learned helplessness in social situations", *Journal of Personality and Social Psychology*, (Sayı: 39), 246- 255.

Gölcüklü, F. (1962). *Türkiye'de çocuk suçluluğu hakkında bir araştırma*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Grisso, T. (2002). "Juveniles' Competence to Stand Trial: A Comparison of Adolescents' and Adults' Capacities as Trial Defendants", *Journal of Law and Human Behavior*, (Sayı: 27), 33.

Gündoğdu, H.M. (1994). "Sınav kaygısı ile öğrenilmiş çaresizlik ve akademik başarı arasındaki ilişki", Yayınlanmamış Master Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Hancı, İ. H. (1999). "Çocuk Suçluluğuna Yol Açan Sosyal Bir Yara, İç Göçler ve Çarpık Kentleşme", *Hekim ve Yaşam "İzmir Tabip Odası Bülteni" Mayıs-Haziran 1999*, (Sayı:6), 24-28.

Heyman, G.D., Dweck, C.S., Cain, K.M. (1992). "Young Children's Vulnerability to Self-Blame and Helplessness: relationships to beliefs about goodness", *Child Development*, (Sayı: 63), 401-415.

Hiroto, D.S. (1974). "Locus of Control and Learned Helplessness", *Journal of Experimental Psychology*, (Sayı: 102), 187-193.

Hiroto, D.S. ve Seligman, M.E.P. (1975). "Generality of learned helplessness in man." *Journal of Personality and Social Psychology*, (Sayı: 37), 1-11.

İçli, T. (2004). *Türkiye'de Suçlular, Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

İstanbul Barosu, (2006). *Çocuk Koruma Kanunu*, 3. Baskı, İstanbul.

İstanbul Barosu, (2007). *Türk Ceza Kanunu*, 5. Baskı, İstanbul.

Jones, H. (1965). *Crime in a Changing Society*, NewYork: Penguin Boks.

Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergenlik Psikolojisi*, 7. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuzgun, Y., Eldeleklioğlu, J. (2005). *Ana Baba Tutumları Ölçeği, PDR'de Kullanılan Ölçekler*, Ankara: Nobel.

McCord, J. (1991). "Family Relationship, Juvenile Delinquency and Adult Criminality", *Criminology*, (Sayı:29), 398-417.

Miller, I.W., ve Norman, W.H. (1979). "Learned Helplessness in Humans: A Review and Attribution Theory Model", *Psychology Bulletin*, (Sayı: 86), 93-118.

Nolen-Hoeksema, S., Girgus, J.S. ve Seligman, M.E.P. (1986). "Learned Helplessness in Children: A Longitudinal Study of Depression, Achievement, and Explanatory Style", *Journal of Personality and Social Psychology*, (Sayı: 5), 435-442.

Oto, R. (1998). http://www.akader.info/KHUKA/2_98_ekim/suc_cocuk_ve.htm, (5 Nisan 2008).

Ögel, K. (2007). *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler*, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayınları.

Overmier, J.B. ve Seligman, M.E.P. (1967). "Effects of Inescapable Shock upon Subsequent Escape and Avoidance Responding", *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, (Sayı: 63), 28-33.

Peterson, C. ve Seligman, M.E.P. (1984). "Causal Explanations as a Risk Factor for Depression: Theory and Evidence", *Psychological Review*, (Sayı: 91), 347-374.

Peterson, C. ve Seligman, M.E.P. (1987). "Explanatory style and illness", *Journal of Personality*, (Sayı: 55), 237-265.

Roth, S. ve Bootzin, R.R. (1974). "Effects of Experimentally Induced Experiences of External Control: An Investigation of Learned Helplessness", *Journal of Personality and Social Psychology*, (Sayı: 29), 253-264.

Saldırım, M. (1999). "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi açısından suça itilmiş çocuğun haklarına bir bakış ve bir öneri", *Adalet Dergisi*, Ekim.

Sarpdağ, M. (2005). "Çocuk suçluluğunun nedenleri". <http://caginpolicisi.com.tr>. (5 Nisan, 2008).

Seligman, M.E.P. (1973). "Fall into Helplessness", *Psychology Today*, June (No:7), 43-48.

Seligman, M.E.P. ve Beagley, G. (1975). "Learned helplessness in the rat", *Journal of Comparative & Physiological Psychology*, (Sayı: 88), 534-541

Seligman, M.E.P. ve Maier, S.F. (1967). "Failure to Escape Traumatic Shock", *Journal of Experimental Psychology*, (Sayı: 74), 1-9.

Sevük, H.Y. (1998). *Uluslar arası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, İstanbul: Beta Yayınevi.

Smiley, P.A., Dweck, C.S. (1994). "Individual Differences in Achievement Goals among Young Children", *Child Development*, (Sayı: 65), 1723-1743.

Sutherland, E.H. (2002). *Principals of Criminology* (11th ed.), NewYork: General Hall Inc.

Thornton, J.W. ve Jacobs, P.D. (1971). "Learned Helplessness in Human Subjects", *Journal of Experimental Psychology*, (Sayı: 87), 367-372.

Trice, A.D. ve Woods, P.J. (1979). "The role of pretest and test similarity in producing helpless or reactant responding in humans", *The Bulletin of the Psychonomic Society*, (Sayı: 14), 457-459.

Uluğtekin, S. (2005). *Çocuk adalet sisteminde sosyal inceleme raporu el kitabı*. Ankara: Dostlar Dayanışma Derneği Ankara Şubesi Yayınları: 1

Ward, P. (2004). http://www.ourwardfamily.com/children_of_the_1800's.htm, (5 Nisan 2008).

Weiner, B. (1974). *Achievement motivation and attribution theory*, NewJersey: General Learning Press.

Weller, B.E. ve Weller, R.A. (1990). *Depression and Disorders in Children and Adolescent*, Toronto: 1990.

Yavuzer, H. (2001). *Çocuk ve Suç*, 10. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

EK 1 : ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK ÖLÇEĞİ (ÖÇÖ)

Test Uygulananın,

Adı Soyadı:

Elinizdeki ölçek bazı konulardaki düşüncelerinizi öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır. Ölçeğin her sorusunda bir olay anlatılmış ve bu olay karşısında kalan bir kişinin seçebileceği “a” ve “b” harfleriyle gösterilen iki seçenek verilmiştir. Siz böyle bir olayla karşılaşırsanız, bu seçeneklerden hangisini seçerdiniz? Düşünün ve “a” seçeneği düşüncenize daha uygunsa “a” yı, “b” seçeneği düşüncenize daha uygunsa “b” yi çarpı (X) koyarak işaretleyiniz. Unutmayın, bu bir doğru yanlış testi değildir. Önemli olan sizin düşüncenizi belirtmenizdir. Sizin düşüncenize hangi seçenek uyuyorsa lütfen onu işaretleyin. Aşağıda örnek bir soru verilmiştir.

Örnek:

Balık tutmaya gittiniz ve hiç balık tutamadınız.

- (a) Balık tutmayı bilmediğim için tutamadım.
- (b) Avlandığım yerde balık az olduğu için tutamadım.

SORULAR:

1. Bir testten en yüksek puanı aldınız.

- (a) Ben her testte başarılı olduğum için yine en yüksek puanı aldım.
- (b) Bu test benim en iyi bildiğim konuda olduğu için en yüksek puanı aldım.

2. Birkaç arkadaşınızla birlikte bir oyun oynadınız ve siz kazandınız.

(a) Birlikte oynadığım arkadaşlarım bu oyunu iyi oynayamadıkları için ben kazandım.

(b) Bu oyunu iyi oynadığım için ben kazandım.

3. Bir arkadaşınızın evine konuk olarak gittiniz ve çok iyi bir gün geçirdiniz.

(a) Arkadaşım o gün candan ve yakın davrandığı için iyi bir gün geçirdim.

(b) Arkadaşımın ailesindeki herkes candan ve yakın davrandığı için iyi bir gün geçirdim.

4. Bir grup arkadaşınızla birlikte geziye gittiniz ve çok eğlendiniz.

(a) Ben neşeli olduğum için eğlendik.

(b) Birlikte gittiğim arkadaşlarım çok neşeli olduğu için eğlendik.

5. Tüm arkadaşlarınız grip oldu, bir tek siz grip olmadınız.

(a) Son zamanlarda sağlığım yerinde olduğu için gribe yakalanmadım.

(b) Ben her zaman sağlıklı olduğum için gribe yakalanmadım.

6. Beslediğiniz bir hayvanı araba ezdi.

(a) Ben ona iyi bakmadığım için ezildi.

(b) Şöförler dikkatsiz olduğu için ezildi.

7. Tanıdığınız bazı çocuklar sizi sevmediklerini söylediler.

(a) O çocuklar bana karşı bazen kötü davrandıkları için böyle söylemişlerdir.

(b) Ben o çocuklara karşı bazen kötü davrandığım için böyle söylemişlerdir.

8. Derslerinizden çok iyi notlar aldınız

(a) Dersler çok kolay olduğu için iyi notlar aldım.

(b) Çok çalıştığım için iyi notlar aldım.

9. Bir arkadaşınızla karşılaştınız ve size sevimli görüldüğünüzü söyledi.

(a) O gün arkadaşıma herkes sevimli görüldüğü için öyle söylemiştir.

(b) Arkadaşım her zaman başkalarına sevimli göründüklerini söylediği için bana da öyle söylemiştir.

10. En iyi arkadaşlarınızdan birisi sizden nefret ettiğini söyledi.

(a) O gün arkadaşımın huysuzluğu üzerinde olduğu için öyle söylemiştir.

(b) Ben arkadaşıma o gün iyi davranmadığım için öyle söylemiştir.

11. Anlattığınız fıkraya hiç kimse gülmedi.

(a) Ben iyi fıkra anlatamadığım için kimse gülmedi.

(b) Fıkrayı herkes bildiği için kimse gülmedi.

12. Öğretmeninizin derste anlattığı konuyu anlayamadınız.

(a) O gün hiçbir şeye dikkatimi veremediğim için dersi anlamadım.

(b) Öğretmen anlatırken dikkatle dersi dinlemediğim için dersi anlamadım.

13. Öğretmeninizin uyguladığı bir testte başarısız oldunuz.

(a) Öğretmenimiz her zaman zor testler uyguladığı için başarısız oldum.

(b) Son birkaç haftadır öğretmenimiz zor testler uyguladığı için başarısız oldum.

14. Kilo aldınız ve oldukça şişman görünmeye başladınız.

(a) Yemek zorunda olduğum yemekler şişmanlatıcı olduğu için şişmanladım.

(b) Ben şişmanlatıcı yemekleri sevdiğim için şişmanladım.

15. Birisi paranızı çaldı.

(a) Dürüst olmayan biri paramı çaldı.

(b) İnsanlar zaten dürüst değiller.

16. Yaptığınız bir şey için anne-babanız sizi ödüllendirdi.

(a) Ben bazı şeyleri iyi yaptığım için ödüllendirdiler.

(b) Annem-babam yaptığım bazı şeyleri beğendikleri için beni ödüllendirdiler.

17. Bilye oyununda tüm misketleri kazandınız.

(a) Her şeyde şanslı olduğum için bilye oyununu da kazandım.

(b) Oyunlarda şanslı olduğum için bilye oyununu da kazandım.

18. Denizde yüzerken neredeyse boğulacaktınız.

(a) Her zaman dikkatsiz olduğum için az kalsın boğulacaktım.

(b) Bazı günler dikkatsiz olduğum için az kalsın boğulacaktım.

19. Pek çok arkadaşınız sizi yaş günü partisine çağırıyor.

(a) Son zamanlarda arkadaşlarım beni cana yakın buldukları için beni yaşgünlerine çağırıyorlar.

(b) Son zamanlarda ben arkadaşlarıma yakın davrandığım için yaş günlerine çağırıyorlar.

20. Büyüklerinizden birisi size bağırdı.

- (a) İlk rastladığı insan ben olduğum için öfkesini benden çıkartmıştır.
- (b) O gün herkese bağırmıştır.

21. Bir grup arkadaşınızla bir çalışma yaptınız ve başarısız oldunuz.

- (a) O gruptaki kişilerle iyi anlaşamadığım için başarısız oldum.
- (b) Grup çalışmalarında hiçbir zaman iyi olmadığım için başarısız oldum.

22. Yeni bir arkadaş edindiniz.

- (a) İyi bir arkadaş olduğum için arkadaş edinebiliyorum.
- (b) Karşılaştığım çocuklar iyi insanlar oldukları için benimle arkadaş oluyorlar.

23. Ailenizdeki kişilerle iyi geçiniyorsunuz.

- (a) Ailemdeki kişilerle her zaman iyi geçinirim.
- (b) Ailemdeki kişilerle kimi zaman iyi geçinirim.

24. Çiklet satmayı denediniz ama kimse almadı.

- (a) Son zamanlarda çocuklar o kadar çok şey satıyorlar ki, insanlar artık çocuklardan bir şey satın almak istemiyorlar.
- (b) İnsanlar genellikle çocuklardan bir şey almaktan hoşlanmıyorlar.

25. Bir oyunda siz kazandınız.

- (a) Özellikle oyunlarda başarılı olmak için çok çaba gösterdiğimden kazandım.
- (b) Hemen her konuda başarılı olmak için çok çaba gösterdiğimden kazandım.

26. Düşük bir not aldınız.

(a) Akılsız olduğum için düşük not aldım.

(b) Son zamanlarda çok dikkatsiz olduğum için düşük not aldım.

27. Kapıya çarptınız ve burnunuz kanadı.

(a) O anda önüme bakmadığım için kapıya çarptım.

(b) Son zamanlarda çok dikkatsiz olduğum için kapıya çarptım.

28. Top oynarken bir hata yaptınız ve takımınız oyunu kaybetti.

(a) O gün iyi oynamak için fazla uğraşmadım.

(b) Top oyunlarında iyi oynamak için fazla uğraşmam.

29. Beden eğitimi dersinde ayağınızı burktunuz.

(a) Son haftalarda beden eğitimi dersinde tehlikeli hareketler yaptığımız için burkuldu.

(b) Son zamanlarda beden eğitim dersinde beceriksiz olduğum için burkuldu.

30. Anne-babanız sizi deniz kıyısına götürdü ve çok iyi vakit geçirdiniz.

(a) O gün herşey çok güzel olduğu için iyi vakit geçirdim.

(b) O gün hava çok güzel olduğu için iyi vakit geçirdik.

31. Sinemaya gitmek için beklediğiniz otobüs çok gecikti ve filmi kaçırdınız.

(a) Son günlerde otobüs vaktinde gelmiyor.

(b) Zaten otobüsler hiçbir zaman vaktinde gelmez.

32. Anneniz en sevdiğiniz yemeği pişirdi.

(a) Annem her zaman beni mutlu etmek için çalışır.

(b) Annem beni mutlu etmek için az şey yapar.

33. Oynadığınız takım oyunu kaybetti.

(a) Takımdaki oyuncular hiçbir zaman anlaşamadıkları için oyunu kaybettik.

(b) Takımdaki oyuncular o gün anlaşamadıkları için kaybettik.

34. Ev ödevini çabucak bitirdiniz.

(a) Son zamanlarda herşeyi çabucak yaptığım için erken bitirdim.

(b) Son zamanlarda ev ödevini çabucak yaptığım için erken bitirdim.

35. Öğretmeniniz bir soru sordu ve siz yanlış cevap verdiniz.

(a) Bana soru sorulduğu zaman hep heyecanlandığım için yanlış cevap verdim.

(b) O gün heyecanlandığım için yanlış cevap verdim.

36. Yanlış otobüse bindiniz ve kayboldunuz.

(a) O gün çevreme dikkat etmediğim için kayboldum.

(b) Genellikle çevreme dikkat etmediğim için kayboldum.

37. Lunaparka gidip çok eğlendiniz.

(a) Genellikle lunaparkta çok eğlenirim.

(b) Genellikle her yerde eğlenirim.

38. Sizden büyük bir çocuk sizi dövdi.

(a) Kardeşiyle alay ettiğim için beni dövmüştür.

(b) Kardeşi ona "benimle alay etti" dediği için beni dövmüştür.

39. Yaş gününüzde istediğiniz bütün oyuncaklar armağan edildi.

(a) Yakınlarım her yaş günümde hangi oyuncakları istediğimi doğru bilirler.

(b) Bu yaş günümde hangi oyuncakları istediğimi doğru bildiler.

40. Tatilde bir köye gidip çok iyi vakit geçirdiniz.

(a) Köy, yaşamak için çok güzel bir yer olduğu için iyi vakit geçirdim.

(b) Köy bu mevsimde güzel bir yer olduğu için iyi vakit geçirdim.

41. Komşu çocukları sizi yemeğe çağırdılar.

(a) İnsanlar bazen nazik oluyorlar.

(b) İnsanlar her zaman naziktirler.

42. Öğretmeninizin yerine bir başka öğretmen geldi ve sizden hoşlandı.

(a) O gün sınıfta uslu durduğum için benden hoşlandı.

(b) Sınıfta her zaman uslu durduğum için benden hoşlandı.

43. Birlikte gezdiğiniz arkadaşınız sizinle birlikte çok iyi vakit geçirdiğini söyledi.

(a) Her zaman neşeli bir insan olduğum için iyi vakit geçirmiştir.

(b) O gün neşeli olduğum için iyi vakit geçirmiştir.

44. Bakkal size bir şeker ikram etti.

(a) O gün bakkala kibar davrandığım için bana şeker ikram etti.

(b) O gün bakkalın iyiliği üzerinde olduğu için bana şeker ikram etti.

45. Gittiğiniz bir kukla tiyatrosunda kuklacı sizden yardım istedi.

(a) Gözüne ilk ben iliştiğim için benden yardım istedi.

(b) Benim oyunla gerçekten ilgilendiğimi anladığı için benden yardım istedi.

46. Bir arkadaşınızı sinemaya gitmek için kandırdınız ama gelmedi.

(a) O gün canı birşey yapmak istemediği için gelmedi.

(b) O gün canı sinemaya gitmek istemediği için gelmedi.

47. Uzun süredir samimi olan iki arkadaşınız birbirine küstüler.

(a) Arkadaşlıkta iyi geçinmek zor olduğu için küstüler.

(b) Onların geçinmeleri zor olduğu için küstüler.

48. Bir çocuk kulübüne üye olmaya çalıştınız ama sizi almadılar.

(a) Hiçbir çocukla iyi geçinemediğim için almamışlardır.

(b) O kulüpteki çocuklarla iyi geçinemediğim için beni almamışlardır.

EK 2: ANNE-BABA TUTUM ÖLÇEĞİ (ABTÖ)

ÖLÇEK.1

Aşağıda, annenizin size karşı geçmişte olan ve/veya hala devam eden tutum ve davranışları ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Her ifadenin karşısında 1'den 9'a kadar numaralandırılmış bir cetvel bulunmaktadır. **1: "Bu ifade gerçeği kesinlikle yansıtmıyor."** (diğer bir deyişle, "bu ifade gerçeği kesinlikle ifade etmiyor."), **9: "Bu ifade gerçeği tamamen ifade ediyor."** (diğer bir deyişle, "Bu ifade, gerçeği tamamen yansıtır."), anlamındadır. Lütfen, her ifade için, 1'den 9'a kadar numaralandırılmış cetvelde kendinizi konumlandırınız ve seçtiğiniz numarayı yuvarlak içine alarak belirtiniz.

	Bu ifade,								
	Gerçeği Kesinlikle Yansıtmıyor					Gerçeği Tamamen Yansıtır			
Annem,									
1. beni sevdiğini her zaman hissettirmiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2. bana her zaman güven duygusu vermiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3. çok yönlü gelişmem için elinden geleni yapmıştır	1	2	3	4	5	6	7	8	9
4. her yaptığım işin olumlu yanlarını değil, kusurlarını görüp beni eleştirmiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5. her zaman, gereksiz yere evhamlanıp beni korumaya çalışırdı.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6. ilişkimiz, ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar resmidir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
7. yakın arkadaşlarımı eve çağırma izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9

	Gerçeği Kesinlikle Yansıtıyor									Gerçeği Tamamen Yansıtıyor								
Annem,																		
8. aile ile ilgili önemli kararlar alınırken benim																		
de fikrimi almaya özen gösterir (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9. çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırarak																		
onların benden daha iyi olduklarını söylerdi.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10. hareket ve davranışlarımı, kendi tercihleri																		
doğrultusunda yönlendirmeye çalışır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
11. bugün bile (olsa) alışverişe çıkacağım																		
zaman kandırılacağımı düşünerek benimle																		
gelmek ister (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
12. benden her zaman yapabileceklerimden																		
fazlasını beklemiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
13. kendisine yakın olmak istediğim zaman																		
soğuk davranır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
14. sorunlarımı onunla rahat konuşabilirim (dim).	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
15. beni bir konuda yönlendirmeye çalıştığı																		
zaman bunun nedenini açıklar (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
16. ilişkimiz çok arkadaşçadır (ydı).....																		
17. meslek seçimi konusunda benim																		
tercihlerimi küçümsemiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
18. sevmediğim yemekleri zorla yedirirdi.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
19. sınavlarda benden hep üstün başarı																		
göstermemi beklemiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Gerçeği Kesinlikle Yansıtıyor									Gerçeği Tamamen Yansıtıyor								

Annem,

20. 8-10 yaşlarımda her gittiği yere beni de

götürür, evde yalnız kalmamdan kaygılanırdı... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

21. evde bir konu tartışılırken görüşlerimi

söylemem için beni hep teşvik eder (di)..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

22. küçük yaşımdan itibaren ders çalışmam

konusunda bana yardımcı olmuştur..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

23. küçük yaşımdan itibaren ders dışı okuma

alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı

olmuştur..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

24. küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır,

beni gezmeğe (parka, sinemaya, vs.) götürmeyi

ihmal etmezdi..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

25. benim gibi bir evladı olduğu için kendini

şanssız hissettiğini sanıyorum..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

26. okulda başarılı olmam konusunda beni

zorlar (dı)..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

27. kırık not aldığımda beni cezalandırırdı..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

28. beni daima yapabileceğimden fazlasını

yapmaya zorlamıştır..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

29. paramı nelere harcadığımı ayrıntılı bir

biçimde sorar (dı)..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

	Gerçeği Kesinlikle Yansıtmıyor										Gerçeği Tamamen Yansıtıyor
Annem,											
30. her zaman, her işte kusursuz olmam											
gerektiğini söyler (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
31. her zaman, her işte kusursuz olmam											
gerektiğine inanır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
32. ona yakın olmak istediğimde daima bana											
sıcak bir biçimde karşılık verir (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
33. bana önemli ve değerli bir kişi											
olduğumu hissettirmiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
34. ergenlik çağında, cinsellik konusunda											
karşılaştığım sorunları onunla paylaşabilirdim...	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
35. benim için neyin iyi neyin kötü olduğunu											
yalnızca kendisinin bildiğine inanır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
36. her zaman, nerede olduğumu merak eder (di)..	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
37. başarılarımın değerini bilmektense daha											
iyisini yapmam gerektiğini söyler (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
38. cinsellikle ilgili konuları onun yanında											
konuşamam (konuşamazdım).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
39. beni olduğum gibi kabul etmiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
40. başkalarına, bana davrandığından daha											
nazik davranır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
41. konuşmalarımız sırasında daima ilgiyle											
yorumlarda bulunmuştur.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9		

Gerçeği
Kesinlikle
Yansıtıyor

Gerçeği
Tamamen
Yansıtıyor

Annem,

42 benimle genellikle emreder gibi bir ses

tonunda konuşur (du)..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

EK 2: ANNE-BABA TUTUM ÖLÇEĞİ (ABTÖ)

ÖLÇEK.2

Aşağıda, babanızın size karşı geçmişte olan ve/veya hala devam eden tutum ve davranışları ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Her ifadenin karşısında 1'den 9'a kadar numaralandırılmış bir cetvel bulunmaktadır. **1: “Bu ifade gerçeği kesinlikle yansıtmıyor.”** (diğer bir deyişle, “bu ifade gerçeği kesinlikle ifade etmiyor.”), **9: “Bu ifade gerçeği tamamen ifade ediyor.”** (diğer bir deyişle, “Bu ifade, gerçeği tamamen yansıtıyor.”), anlamındadır. Lütfen, her ifade için, 1'den 9'a kadar numaralandırılmış cetvelde kendinizi konumlandırınız ve seçtiğiniz numarayı yuvarlak içine alarak belirtiniz.

	Bu ifade,								
	Gerçeği Kesinlikle Yansıtmıyor					Gerçeği Tamamen Yansıtıyor			
Babam,									
1. beni sevdiğini her zaman hissettirmiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2. bana her zaman güven duygusu vermiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3. çok yönlü gelişmem için elinden geleni yapmıştır	1	2	3	4	5	6	7	8	9
4. her yaptığım işin olumlu yanlarını değil, kusurlarını görüp beni eleştirmiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5. her zaman, gereksiz yere evhamlanıp beni korumaya çalışırdı.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6. ilişkimiz, ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar resmidir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9
7. yakın arkadaşlarımı eve çağırma izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9

	Gerçeği Kesinlikle Yansıtmıyor					Gerçeği Tamamen Yansıtıyor				
Babam,										
8. aile ile ilgili önemli kararlar alınırken benim de fikrimi almaya özen gösterir (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
9. çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırarak onların benden daha iyi olduklarını söylerdi.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
10. hareket ve davranışlarımı, kendi tercihleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
11. bugün bile (olsa) alışverişe çıkacağım zaman kandırılacağımı düşünerek benimle gelmek ister (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
12. benden her zaman yapabileceklerimden fazlasını beklemiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
13. kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk davranır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
14. sorunlarımı onunla rahat konuşabilirim (dim).	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
15. beni bir konuda yönlendirmeye çalıştığı zaman bunun nedenini açıklar (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
16. ilişkimiz çok arkadaşçadır (ydı).....										
17. meslek seçimi konusunda benim tercihlerimi küçümsemiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
18. sevmediğim yemekleri zorla yedirirdi.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
19. sınavlarda benden hep üstün başarı göstermemi beklemiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	

	Gerçeği Kesinlikle Yansıtmıyor									Gerçeği Tamamen Yansıtıyor								
Babam,																		
20. 8-10 yaşlarımda her gittiği yere beni de götürür, evde yalnız kalmamdan kaygılanırdı...	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
21. evde bir konu tartışılırken görüşlerimi söylemem için beni hep teşvik eder (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
22. küçük yaşımdan itibaren ders çalışmam konusunda bana yardımcı olmuştur.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
23. küçük yaşımdan itibaren ders dışı okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
24. küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır, beni gezmeğe (parka, sinemaya, vs.) götürmeyi ihmal etmezdi.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
25. benim gibi bir evladı olduğu için kendini şanssız hissettiğini sanıyorum.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
26. okulda başarılı olmam konusunda beni zorlar (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
27. kırık not aldığımda beni cezalandırırdı.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
28. beni daima yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlamıştır.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
29. paramı nelere harcadığımı ayrıntılı bir biçimde sorar (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9

	Gerçeği Kesinlikle Yansıtmıyor					Gerçeği Tamamen Yansıtıyor				
Babam,										
30. her zaman, her işte kusursuz olmam gerektiğini söyler (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
31. her zaman, her işte kusursuz olmam gerektiğine inanır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
32. ona yakın olmak istediğimde daima bana sıcak bir biçimde karşılık verir (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
33. bana önemli ve değerli bir kişi olduğumu hissettirmiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
34. ergenlik çağında, cinsellik konusunda karşılaştığım sorunları onunla paylaşabilirdim...	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
35. benim için neyin iyi neyin kötü olduğunu yalnızca kendisinin bildiğine inanır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
36. her zaman, nerede olduğumu merak eder (di)..	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
37. başarılarımın değerini bilmektense daha iyisini yapmam gerektiğini söyler (di).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
38. cinsellikle ilgili konuları onun yanında konuşamam (konuşamazdım).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
39. beni olduğum gibi kabul etmiştir.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
40. başkalarına, bana davrandığından daha nazik davranır (dı).....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
41. konuşmalarımız sırasında daima ilgiyle yorumlarda bulunmuştur.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Gerçeği
Kesinlikle
Yansıtıyor

Gerçeği
Tamamen
Yansıtıyor

Babam,

42 benimle genellikle emreder gibi bir ses

tonunda konuşur (du)..... 1 2 3 4 5 6 7 8 9

EK 3: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Mahkeme:

Dosya No:

Ad Soyad:

Doğum Tarihi ve yeri:

Kardeş Sayısı:

Öğrenim Durumu:

Anne Sağ() Öz() Baba Sağ() Öz()

Anne ve Babanın öğrenim durumu:

Anne ve Babanın Mesleği:

Anne veya Babanın daha önce cezaevine girip girmediği: Evet () Hayır ()

Ailenin Aylık geliri: 0-500ytl () 500-1000ytl () 1000-1500ytl () 1500-2000ytl ()

2000 ytl üzeri ()

Suçun Niteliği:

Suçun derecesi: Hafif () Orta () Ağır ()

Suçta Karışma Derecesi: Kendisi işlemiş () İşleyenin yanında bulunmuş ()

Kriminolojik Geçmiş: Daha Önce Suça Karışmış () Sayısı () Cinsi:

Daha Önce Suça Karışmamış ()

ÖZGEÇMİŞ

CAFER FIRAT

Doğum Tarihi: 23/02/1977

Doğum Yeri: İstanbul

Adress: Gazeteci Erol Dernek sok. Atlas apt. No: 9/14 Beyoğlu/İstanbul

Cep telefonu: 0 506 825 3418

Email: caferfirat@hotmail.com

Askerlik Durumu: Yapıldı (Kasım, 2005-2006)

EĞİTİM:

2007-2009 Maltepe Üniversitesi -Klinik Psikoloji Yüksek Lisans

2002-2005 University of Illinois- MIS Yüksek Lisans

1997-2002 Boğaziçi Üniversitesi- Psikoloji Lisans

İŞ DENEYİMİ:

Şubat 2007-
Mahkemesi İstanbul Kartal Adliyesi, Çocuk Ağır Ceza

Psikolog

Kasım 2005-Kasım 2006 Jandarma Eğitim Komutanlığı, Yedek Subay,
Psikolog

Haziran 2004-Haziran 2005 ABD, Blue Cross Health Care and Ins.,
Specialist

2001-2002 S.A.M. Araştırma-Danışmanlık A.Ş. (Sosyal
Araştırmalar Merkezi) (Social Research

Center)

Part-time araştırma asistanı

Katılmış Olduğu Eğitim ve Sertifika Programları:

UNICEF, Ankara- Çocuklarda Ceza Sorumluluğu Yaşı ve SİR Raporlarının Hazırlanması.

Bükreş,Romanya -CEOP (Child Exploitation and Online Protection) tarafından düzenlenen ve İngiltere Büyükelçiliği tarafından sponsor edilen 'Çocuğun cinsel sömürüsü ve online koruma eğitim programı.

University of Heidelberg, Heidelberg-Almanya, Davranışsal Terapi Eğitimi.

Maltepe Üniversitesi- Klinik Testler Eğitim Programı

University of Illinois, Springfield, ABD-Kar amacı gütmeyen organizasyonlarda liderlik eğitimi.

